

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

A TREASURE TROVE OF JALAL AL-DIN COPPER COINS FROM TELETI

Goga Gabashvili,

Architect; Research Associate at the
Georgian National Museum

ABSTRACT

The article presents a study of a hoard of copper coins discovered in 2019 in the vicinity of the village of Teleti, consisting of twenty-three specimens belonging to the last ruler of the Khwarazmshah Empire, Jalal ad-Dunya wa ad-Din Abu'l-Muzaffar Manguberdi ibn Muhammad (1220-1231).

At the beginning of the paper, an overview is given of the history of the Khwarazmian state, from the formation of an independent khanate in the 12th century to the devastating invasion of Genghis Khan. Particular attention is paid to Jalal ad-Din's military campaigns - his successful battles against the Mongols, his exile in India, and his subsequent return to Persia and the Caucasus.

As for the numismatic analysis, a new interpretation is proposed regarding the reading of the central inscription on the reverse of the coins minted in Tbilisi. Through comparative analysis with coins struck in Kerman and other cities, it is argued that the Arabic text engraved on the reverse should be read as "Jalal ad-Dinu wa Dini" ("Adornment of Faith and Religion") rather than "Jalal ad-Dunya wa ad-Din" ("Adornment of the World and Religion").

All coins in the hoard were minted in AH 623 (AD 1226), which coincides with the period of the capture of Tbilisi. Some of the coins are overstruck on Georgian copper coins of Queen Tamar, Lasha-Giorgi, and Queen Rusudan, which further confirms both the place of minting and the historical context.

Keywords: Numismatics, Noins, Teleti, Khwarazm, Jalal ad-Din.

In mid-April 2019, a hoard consisting of twenty-three copper coins was discovered in the vicinity of the village of Teleti. After inspection, it turned out that the coins belong to Jalal al-Din (1220-1231), full name: Jalal al-Duniya wa Al-din Abul-Muzaffar Mankuberdi ibn Muhammad. Subsequently, these coins were acquired by collector Kakhaber Bakurazde, who kindly granted me permission to carry out photographic documentation of the for further description and study.

Jalal al-Duniya wa Al-din Abul-Muzaffar Mankuberdi ibn Muhammad

Jalal al-Duniya wa Al-din Abul-Muzaffar Mankuberdi ibn Muhammad (1199-1231) is his full name. before discussing about him, let's turn to the history of his ancestors, how they came to rule the Khwarazmian empire and how they subsequently conquered the whole of Central Asia.

Khorezm is an ancient historical and geographical region located in Central Asia in the lower reaches of the Amu Darya River. It was first mentioned in historical sources from the 7th century BC. The first capital of Khorezm was Toprak-Kala (dates unknown). From 305 to 1096 – Kath, from 1097 to 1220 – Gurganj, from 1212 to 1220 – Samarkand, from 1231 to 1573 – Urgench, and from 1573 to 1924 – Khiva. Currently, the historical region of Khorezm is part of modern Uzbekistan and Turkmenistan.

Jalal al-Din's grandfather, Abu Muzaffar Tekesh ibn Il-Arslan (year of birth unknown, died in 1200), was a simple representative of the Bekdil clan of the Oghuz Tatars¹. Somehow, he managed to subdue the small province of Khorezm, and then in 1172 he declared himself the Shah. In order to free himself from vassal dependence, he made several campaigns against the Karakhanid state², he also undertook campaigns into Transoxiana³. Later (in 1187) he took Nishapur⁴, (in 1192) Rayy⁵, (in 1193) Merv⁶. In 1194, he defeated the army of the western Seljuk Sultan Tugrul II⁷. In 1196, he defeated the Abbasid Caliph Ahmed al-Nasir⁸. During this period, the Khorezm Khanate strengthened and turned into the most powerful empire of the Khorezmshahs (See map N1).

Jalal al-Din's father, Ala al-Din Muhammad II, whose full name is Ala al-Din Abul-Fat Muhammad Sinjar ibn Tekesh, began his reign with the war against the Ghurids⁹. The Ghurids captured major cities: Merv, almost without a fight they occupied the cities of Abvad¹⁰, Serakhs¹¹ and Nisa¹², took the city of Nishapur and captured the brother of Khorezmshah, who was sent to Herat¹³. The troops of Muhammad II besieged Herat and for a month tried to break through the defenses of the city, but Khorezmshah lifted the siege only after receiving a large sum of money.

¹ The Oghuzes are one of the Tatar tribes.

² The Karakhanids are black Khatai who migrated to Central Asia in the 12th century. They were part of the Karakhanid state, and later mixed with neighboring Turkic peoples.

³ Transoxiana is an ancient historical and geographical region with a rich history in Central Asia.

⁴ Nishapur – Bishapur) was an ancient city on the ancient route of Sassanid Persia, between Persia and Elam.

⁵ Rayy is a city in Iran, 10 km. north of Tehran.

⁶ Merv is a large oasis city in Central Asia, located on the historical Silk Road, on the territory of modern Turkmenistan.

⁷ Tugrul Shah – reign period (1188-1225), father-in-law of Queen Rusudan.

⁸ Ahmed al-Nasir, the Abbasid Caliph (1180-1225).

⁹ The Ghurids were a Sunni dynasty of Tajik origin that ruled the Ghurid Sultanate (1148-1206).

¹⁰ Abiverd is an ancient city of the Sassanid era, located on the territory of modern Turkmenistan.

¹¹ Serakhs is an urban-type settlement, the administrative center of the Serakhs etrap of the Mary velayat of modern Turkmenistan.

¹² Nisa is an ancient Parthian city in Turkmenistan. It is located 18 km from Ashgabat. It was founded by the Parthians in the foothills of Kopetdag in the 3rd century BC.

¹³ Herat is a city in the north-west of Afghanistan, in the valley of the Gerirud River.

At that time, his brother Sihab al-Din¹⁴ arrived from India to help the ruler of the Ghurid kingdom¹⁵. After a fierce battle, the Khorezmians retreated and took refuge in the capital, Gurganj. The defense of the capital was led by the shah's mother, Queen Terken-Khatun¹⁶, the daughter of one of the Kipchak khans¹⁷. Muhammad II, with the help of the Karakhatai, defeated and destroyed the Ghurids, expelled them from Khorezm and concluded a peace treaty with them. However, the Ghurids constantly tried to start a new war, and only after the assassination of Shihab al-Din (1206) this danger disappeared. The Ghurid State collapsed and soon came under Khorezmian influence. After the defeat of the Ghurids, Muhammad II began a war with the Karakhanids. The Karakhanids bribed the rulers of Khorezm¹⁸ and Samarkand¹⁹, and Muhammad II was defeated in the very first engagement. After that, Mohammed disappeared from the sight of his supporters. It was only in 1208 that Muhammad II returned to Khorezm, strengthened his army and country, and began preparations for a decisive battle with the Karakhanids. Muhammad's mainstay was the support of the Muslim population of the Karakhanids, who perceived him as a liberator. In September 1210, the Karakhanids suffered a heavy defeat on the Ilamish plain near the Syr Darya²⁰.

In the Muslim world, Muhammad's victory was regarded as the triumph of Islam over the "infidels". In official documents, he was referred to as the "Second Alexander"²¹ and the "Sultan of the Sanjars"²². His seal was engraved with the inscription: "The shadow of Allah on earth" – one of the principal titles in the Seljuk state.

In 1212, an uprising began in Samarkand. Muhammad suppressed it brutally and subsequently declared Samarkand his capital. By 1215, the power of Khorezm Shah extended over Khorezm itself, Transoxiana, Turkmenistan, Afghanistan, Iran, as well as other territories.

In 1217, Muhammad II set out a campaign against Baghdad, one of the spiritual centers of Islam, to become not only a ruler, but also a spiritual leader. During the campaign, while crossing a mountain pass, his army was caught in heavy snowfall and suffered significant losses, losing food and part of its weaponry, which forced Muhammad to return to Samarkand.

In 1218, Muhammad II received an embassy from Genghis Khan with a proposal to conclude a treaty of friendship in order to jointly fight common enemies in the East and develop mutually beneficial trade. Khorezmshah refused to make a deal with the "infidels" and, at the suggestion of the ruler of Otrar²³, Inalchuk Ghayir Khan²⁴, executed the ambassadors and merchants, as well as 100 spy officers. Genghis Khan sent him a new embassy demanding the extradition of Ghayir Khan, but this time Muhammad executed one of the embassy members. After the victory over Kuchlug²⁵, Mongol troops under the command of Subudai²⁶ Bagatur and Tokhuchar²⁷ Noyon

¹⁴ Here we are talking about Sultan Abul-Fatah Giyas ad-Din (1163-1202).

¹⁵ Sihab ad-Din Muhammad (year of birth unknown, died in 1206) was a conqueror of Northern India, a representative of the Ghurid ruling family.

¹⁶ Terken-khatun – (1150-1233) ruler of Khorezm, wife of Khorezm Shah Tekesh, mother of Khorezm Shah Muhammad II.

¹⁷ Kipchaks – also Kipchaks – were a Turkic-speaking tribe in the Middle Ages (in Russia they were called "Cumans", and in Europe – "Cumans"). They originally lived east of the Volga River, and moved to the Black Sea region in the 11th century.

¹⁸ Khorasan is a historical region in Turkmenistan and eastern Iran, the name Khorasan has been known since the Sassanian period.

¹⁹ Samarkand is a city in Uzbekistan, the administrative center of the Samarkand region (vilayat).

²⁰ Iskander – Alexander the Great (Alexander III the Great).

²¹ The Syr Darya is a river in Central Asia. It is formed as a result of the confluence of two rivers – Naryn and Karadarya.

²² Sanjar – Muiz al-Din Abul-Haris Ahmed Sanjar ibn Malik Shah II. Sanjar (Striker-Impaler) (1084-1086 – May 8, 1157) was the last sultan of the Seljuks in 1118-1153 from the Seljukid dynasty.

²³ Otrar – Tarbandi, Turarbandi, Turari, Arabia. Before the Mongol invasion, it was one of the largest cities in Central Asia, now the small city of Otrar. In the Turkestan region of Kazakhstan, at the confluence of the Arys and Syrdarya rivers.

²⁴ Inalchuk was also the ruler of Otrar under Ghayir Khan during the Mongol invasion. Uncle (according to other sources – maternal cousin, "Terken-khatun") Khorezm Shah Muhammad.

²⁵ Kuchlug – (died in 1218) Son of Khan Naiman (one of the oldest Turkic families that created the Kazakhs).

²⁶ Subudai Bagatur is from the Uranhai tribe. It is assumed that they are from the Turks of Central Asia.

²⁷ Tokhuchar Noyon is Togachar Gurgan. According to Nasavi and Juveini, he was the son-in-law of Genghis Khan.

approached Khorezm and faced the army of Khorezmshah. The right wing, commanded by Muhammad's son, alal al-Din, achieved success on its flank, which greatly helped the center and the right flank. After the battle, neither side gained an advantage; at night, the Mongols lit numerous bonfires and quietly left the battlefield in the dark. In the spring of 1219, Genghis Khan sent an army of 200,000 men against Khorezmshah.

Muhammad could not withstand the Mongol troops onslaught, because of indecision, he refused a general battle and abandoned his army, scattered across cities and fortresses. Under pressure from the Mongols, the cities of Otrar, Khojend²⁸, Tashkent (Shash), Bukhara, Samarkand, Balkh²⁹, Merv³⁰, Nishapur, Herat and Gurganj fell one after another. Historical sources report that one million two hundred thousand people died as a result of this gigantic campaign. Muhammad II himself retreated to his possessions in Persia with the remnants of the army, and then fled with a small detachment to the coast of the Caspian Sea. Gravely ill, Muhammad II died on the island of Abeskun to the Caspian Sea coast in 1220 (some sources give the date as 1221). Nasawi³¹ writes that Muhammad II died in extreme poverty. Jalal transported his father's remains 3 years later to the Ardahan fortress in order to later reburial his father in the Isfahan madrasah. Nasavi was unable to convince the new ruler to abandon this step, because the Mongols were known for desecrating the graves of their enemies. Indeed, the Mongols took the Ardahan fortress, extracted the remains of Khorezmshah from the ground and sent them to Ogedei³², who ordered the remains to be burned.

After the death of Muhammad II in February 1221, Jalal al-Din, according to his will, became his successor in accordance with the testament and continued the struggle against the invading Mongols. He gathered 300 loyal warriors and marched to Khorasan³³. In the Nasy³⁴ area, he attacked and defeated a 700-man Mongol detachment. Genghis Khan sent a special army to Khorezm and Khorasan, which encounters the forces of Muhammad II younger sons. Both brothers died in a fierce battle.

Jalal al-Din proceeded to Ghazni³⁵. In the upper reaches of the Murghab³⁶ River, he was joined by Malik Khan, the former governor of Merv, and Turkmen leader Ani Seif al-Din. Upon arrival in Ghazni, Jalal al-Din assembled a new army and attacked and defeated the Mongols besieging Kandahar³⁷. As soon as the scattered Khorezm troops found out about this, after the success of their shah, the generals began to gather in Ghazni. Jalal al-Din assembled an army of 70,000 men. His cousin Amin al-Malik and commander-in-chief Temur Malik³⁸, the Karluk³⁹ Khan Azam Malik and the Afghan leader Muzaffar Malik rose and came under his banners. Genghis Kagan had no idea of the strength of Jalal al-Din's army and sent a force of 30,000 under the command of Shigi Kutuku⁴⁰ against them.

²⁸ Khojent is a city in the north of Tajikistan. One of the oldest cities in Central Asia. The administrative center of the Sughd region.

²⁹ Balkh is a city in Afghanistan in the province of the same name. For centuries it was the center of Bactria, the capital of the Greco-Bactrian, Kushan and Balkh states.

³⁰ Merv is a large oasis city in Central Asia, located on the historical Silk Road, in the territory of modern Turkmenistan.

³¹ Nasawi – Shihabuddin al-Nasawi (died 1250), author of The Biography of Sultan Jalal al-Din Mankburni.

³² Ogedei – Ogedei (circa 1186 – died December 11, 1241), the third son of Genghis Khan and Borte (the eldest wife), succeeded his father as the supreme kaghan.

³³ Khorasan – “from where the sun rises”, a historical region in Turkmenistan and eastern Iran.

³⁴ Nisa (often spelled Nesa or Nasy) is an ancient city, the ruins of which have been preserved near the village of Bagir, 18 kilometers west of Ashgabat.

³⁵ Ghazni is a city in Afghanistan, southwest of Kabul, near Kandahar.

³⁶ Murghab is a river in Turkmenistan and Afghanistan.

³⁷ Kandahar is a city in southern Afghanistan.

³⁸ Temur Malik is a statesman of the Khorezmshahs. He was the governor of Khojent in the Transoxiana region. He became famous for fiercely resisting the army of Genghis Khan.

³⁹ The Karluks are an ancient Turkic tribal union that existed in Central Asia from the 8th to the 15th century.

⁴⁰ Shigi-Kutuk, Shigi-Kutukhu – a high-ranking official, military commander of the early Mongol Empire, half-brother of Genghis Khan.

In the spring, the advancing army of Jalal al-Din clashed with the advanced detachment of Shigi-Kutuku and completely destroyed it. Only one hundred warriors survived. Jalal al-Din positioned his army in a valley and awaited the Mongol attack. Shigi-Kutuku sent his entire army to the valley. A battle was impossible for the cavalry here. Jalal al-Din led Temur-Malik's infantry archers into battle. Shigi-Kutuku survived the first day, despite the fact that the Khorezmians found a weak spot among the Mongols: they climbed the cliffs and from there inflicted great damage on the Mongol army. The next morning, the Khorezmians saw that the Mongol army had become more numerous, as if auxiliary troops had arrived from somewhere. In fact, the Mongols used their old trick: they put stuffed horsemen made of sacks on spare horses. Jalal calmed down his generals, withdrew the forward cavalry lines, and awaited the attack. The Mongols' right flank was hit by a hail of arrows. Shigi-Kutuku ordered an attack along the entire front line, but the hail of arrows and the rocky valley made it impossible to gain any advantage. Jalal al-Din returned the soldiers to their horses and went on the offensive. The Mongols could not withstand the blow, losing half of their army. It was after this victory that Jalal al-Din proclaimed himself sultan.

After the defeat of Shigi Kutukhu at Parvan⁴¹, Genghis Khan himself led the main forces against Jalal al-Din. On December 9, 1221, Genghis Khan approached his army near the banks of the Indus River. Khorezmshah positioned his troops in a crescent. The Mongols attacked the flanks and defeated them. The Khorezmians tried to break through the center, but most of the soldiers died. The battle was already lost when Jalal al-Din ordered his harem⁴² to be drowned in the river. He and 4,000 horsemen were able to swim across the Indus River and thus cross to the other side. During the battle, the Mongols captured Jalal al-Din's family and brutally executed them. The Sultan himself fled to India. Genghis Khan sent his warriors under the command of Amir⁴³ Balonoyan and Durban to pursue him. Near the town of Mutan⁴⁴, the Mongols lost track of the Sultan.

Jalal al-Din spent three years in exile in India. Together with the Khorezmians, he attacked Lahore⁴⁵ and Punjab⁴⁶. After that, he turned to Iltutmish⁴⁷, the Sultan of Delhi, a Turkic Mamluk, with a proposal to unite against the Mongols. The sultan refused to avoid conflict with Genghis Khan, and sent his large army to Lahore. Sultan Jalal al-Din left Lahore and went to Uch, where he inflicted a severe defeat on his sultan, Nasir al-Din⁴⁸. Before returning to Persia in 1224, he plundered Sindh⁴⁹ and northern Gujarat⁵⁰.

In 1225, Sultan Jalal al-Din invaded northern Iran from the south. After a little resistance, he took the city of Maragha⁵¹, raided Tabriz⁵² and captured it. Atabeg⁵³ Uzbek fled to Ganja⁵⁴, and from there to the impregnable fortress of Alinja⁵⁵, where he died. Sultan Jalal al-Din took the cities of Barda⁵⁶, Shamkir⁵⁷ and other cities of

⁴¹ Parwan is a province in the center of Afghanistan.

⁴² Harem means "forbidden house", a closed and guarded part of a palace or house where Muslim women live.

⁴³ Amir is, in this case, a military commander commanding an army of 10,000 men. He is directly subordinate to the Khan.

⁴⁴ Multan is a city in the northeastern province of Punjab, Pakistan.

⁴⁵ Lahore is a city in northeastern Pakistan, a few kilometers from the border with India.

⁴⁶ Punjab is a state in northeastern India. The capital is Chandigarh.

⁴⁷ Iltutmish – Shams al-Din (1211-1236). The third ruler of the Delhi Sultanate. A Mamluk of Turkic origin.

⁴⁸ Nasir ud-Din, aka Kabacha – (1203-1228), was appointed the Turkic ruler.

⁴⁹ Sindh is one of the four provinces of Pakistan.

⁵⁰ Gujarat is a state in western India.

⁵¹ Maragha is a city in northwestern Iran, Astara in Eastern Azerbaijan, the center of Shahrestan.

⁵² Tabriz is a city in Iran, near Lake Urmia. The administrative center of the Iranian province of East Azerbaijan.

⁵³ Atabagi – was one of the viziers. His duties also included the upbringing of the heir to the throne.

⁵⁴ Ganja is a city in the historical Aran (now in the territory of Azerbaijan).

⁵⁵ Alinja – Alinja-Kala, Ernjak in Armenian. Also Anarik (impregnable fortress) – a fortress is located here; west of the city of Julfa in Azerbaijan.

⁵⁶ Barda is a city in Azerbaijan, the center of the Barda district.

⁵⁷ Shamkir is a city in Azerbaijan, the administrative center of Shamkir district.

Arran⁵⁸ in a short time. In 1225, the Sultan's army captured the Armenian provinces of Georgia. On August 8 of the same year, near the city of Dvin⁵⁹, in Eastern Armenia, the Georgian-Armenian army under the command of Ivane Mkhargrdzeli⁶⁰ against Jalal al-Din's forces. Due to improper management and indecision, the Georgian army was defeated. This battle entered in history as the "Battle of Garni"⁶¹. The Sultan proposed to the Queen of Georgia Rusudan to marry him and recognize him as the king of Georgia, to which he received a sharp refusal. In 1226, he invaded the capital of Georgia, Tbilisi (According to the tradition of the Georgian Orthodox Church, the Sultan destroyed all Christian churches in Tbilisi. He tried to convert the population of Tbilisi to Islam, and after refusing, executed 100,000⁶² people who worshipped them). During the conquests of Jalal al-Din in the Eastern Caucasus, the Ildegizid⁶³ state collapsed. The Shirvanshahs also recognized their vassalage to the sultan. In 1227, the sultan defeated the Mongol vanguard in the battle of the River Rey⁶⁴. During this period, Jalal al-Din fought on two fronts: against the Mongols in Western Iran and against the Georgians and Armenians in the Caucasus. In 1228, the Khorezmians were attacked by combined forces: Sultan Rum Ala al-Din Kay-Kubad⁶⁵, Sultan of Egypt Malik al-Kamil⁶⁶ and King Hetum I⁶⁷ of Cilician Armenia. The battle took place near Yerevan, and Sultan Jalal's troops were defeated. In 1230, Jalal al-Din captured the city of Hlat⁶⁸, but soon lost it after being defeated in battle by Key-Kubad and Malik al-Kamil, and the city was immediately abandoned.

The military leaders left by Jalal al-Din in the conquered territories plundered the population, stole cattle, committed various outrages, burdened the peasants with taxes. In response, the oppressed local population raised uprisings, inflicting to the Khorezmians and weakening the sultan's power.

The Mongols learned from the ruler of Alamut⁶⁹ that Jalal al-Din had been weakened by recent battles. In the same year thirty thousand Mongol troops under the command of Chormagan⁷⁰ easily defeated Sultan Jalal al-din and captured Arran. The defeated sultan took refuge in the mountains of Mayafarikin⁷¹. In August 1231, Sultan Jalal al-dunya wa al-din Abu al-Muzaffar Mankuberdi ibn Muhammad was assassinated by an unknown Kurd, presumably hired by the Seljuks.

⁵⁸ Aran is a historical and geographical region in Transcaucasia. The Arabic name of this territory.

⁵⁹ Dvin is the medieval capital of Armenia. It was built by the Armenian king Khosrow III Kotak the Great in 335. In the same year, the Arsacid dynasty moved to this city.

⁶⁰ Ivane I Mkhargrdzeli (? – died in 1227) was a great figure of Georgia at the end of the 12th and the first third of the 13th century. He was the tutor of George IV Lasha.

⁶¹ Garni – Garni, a settlement in Armenia, 28 kilometers from Yerevan, in the valley of the Azat River.

⁶² One Hundred Thousand Martyrs of Saints is the memorial day of the martyrs who suffered in Tbilisi in 1227, according to the new style on November 13 (according to the old style on October 31).

⁶³ The Ildegizids were a dynasty of Turkic origin from Iran that ruled in Arran and Adarbajjan (a historical region north of the Araks River) in the Middle Ages.

⁶⁴ Ray is a city in Iran, in the province of Tehran. In antiquity, it was known as Arsakia. It is located south of the country's capital, Tehran.

⁶⁵ Ala al-din Kay-Kubad was the ruler of the Seljuk Sultanate in Koniya (1219-1237), during which the state reached its heyday.

⁶⁶ Malik al-Kamil – full name: al-Malik al-Kamil Nasr al-din Abu al-Maali Muhammad (1177-1238) was a Muslim ruler and the fourth Ayyubid in Egypt.

⁶⁷ Hetum I was the king of the Armenian Kythia from 1226 (1213-1270), the founder of the Hetumid dynasty. In 1270, he abdicated in favor of his son Levon and died in the monastery on December 28 of the same year.

⁶⁸ Hlat is a city (one of the cities of Armenia), now belonging to the Turkish province of Erzurum, located northwest of Lake Van.

⁶⁹ Alamut is the fortress of Hassan ibn al-Sabbah, located a hundred kilometers from Tehran, of which only ruins now remain.

⁷⁰ Chermagani, Chormaguni, Djurmaguni – (? – 1242). Mongol warrior, governor of the conquered territories in the Caucasus and Persia. (Horches) Genghis Khan's squire.

⁷¹ Mayafarikin – mountains in the province of Diyarbakir (Turkey).

Copper coins of Jalal al-Din minted in Tbilisi

The coins minted by Jalal ad-Din in Tbilisi are typical. The obverse, reverse, and circular inscriptions are always identical in text, as their execution is likewise standardized, except in rare cases when there are no circular inscriptions on the coin at all or their arrangement on the reverse → ← obverse is broken. Numerous overstacked Georgian coins are also known, including copper copies of Queen Tamar, Lasha-Giorgi and Queen Rusudan.

Attempts have been made to read the coins of Jalal al-Din minted in Tbilisi.: Tixen (Tikhsen)⁷², Freni⁷³, Barataev⁷⁴ and Langlois⁷⁵, as E.A. Pakhomov writes, they did not have high-quality specimens at their disposal and therefore encountered difficulties in fully reading the inscriptions and made minor mistakes.

E.A. Pakhomov, relying on the experience of previous scientists, was able to read the inscriptions on these coins, but left the central parts unchanged. We offer a description of these coins according to Pakhomov.

AE. Coins of irregular shape and different weights (Tab. IX, N151-1954). The obverse side is in the middle. in two lines: (السلطان العظمى) (Sultan / Highest.) There is a smooth rim all around, outside of which ضرب هذا الدرهم بتاريخ ثلث وعشرين وستمائة – this dirhem is minted in the year (at the time) 623. Everything is surrounded by a smooth rim.

OB. In the middle, in two lines: (جلال الدنيا / الدنيا) (Jalal-ed-dunia / Veddin) There is a smooth rim all around, outside of which – ضاعف الله جلاله ومد ظلاله وابد اقباله that is, may God magnify his glory, prolong him, and confirm his well-being! Everything is surrounded by a smooth rim. E.A. Pakhomov. Coins of Georgia. Tbilisi 1970y.

№ 01

⁷² Tixen (Tikhsen) – Olaf Gerhard (1734-1815) German Orientalist, Hebraist and librarian. A Christian of Jewish origin.

⁷³ Freni is Christian Daniel's son. (1782-1851) was an outstanding German and Russian orientalist, Arabist and numismatist.

⁷⁴ Barataev – Prince Mikhail Petrovich Baratashvili – (1784-1856) Georgian historian, founder of Georgian scientific numismatics, collector of Georgian and Oriental coins.

⁷⁵ Langlois is the son of Charles Viktorovich (1863-1929), a French historian and paleographer. Studied the Middle Ages.

No one doubts the correctness of reading the inscription on this coin, if you do not take into account one small nuance: the central inscription on the reverse reads differently, and the number of letters is also different. We present a graphic image of the coin's reverse, and then we will read the coin in a new interpretation.

№ 02

We offer an existing description of the coin's reverse, the Arabic text of which is divided into letters. If we look closely at the graphic image in Figure N 02, we will see that there are only 8 letters in the first line, not 9, and in the second line, including the compound (vav), there are 6 letters, as in the existing description.

جلال الدنيا Jalal-ed-dunia
والدين Weddin

If you look closely at the graph of letters, you will see that in the first line there are only 8 letters, the name جلال (beauty), then there are 5 letters: الدين (religion), and not 6 الدنيا (the universe). In the second line, if you remove the connection و (vav), the same 5 letters الدين also remain here.

جلال الدين Jalal ed-dinu
والدين Wa din

For comparison, we present the silver dirham of Jalal (N 03), which was minted in the city of Kirman⁷⁶. We only give a description of the reverse:

كerman / جلال الدين والدين من مكنبراه سلطان (Kirman / Jalal ed-dinu Wa / din, son of Minkburn /Sultan).

N 03

To dispel any doubts, I want to show you the silver dirhams of Jalal's father (Ala al-Din Abul-Fat Muhammad Sinjar ibn Tekesh) (N 04). On its reverse, the words are clearly legible. E. Pakhomov read on the Jalal's coin, minted in Tbilisi:

⁷⁶ Kerman is a city in Iran, the capital of the province of Kerman.

علا الدنيا و الدين محمد بن السلطان “Ala ad-Diniya wadini Mohammed, son of the Sultan”.

N 04

Also interesting is the coin minted by Jalal al-Din Firuz II⁷⁷ (N 05). In this case, the reverse also clearly reads: علا الدنيا / يا و الدين (Jalal al-Duniya wa dini), as well as on the coin of Jalal’s father, Muhammad II.

N 05

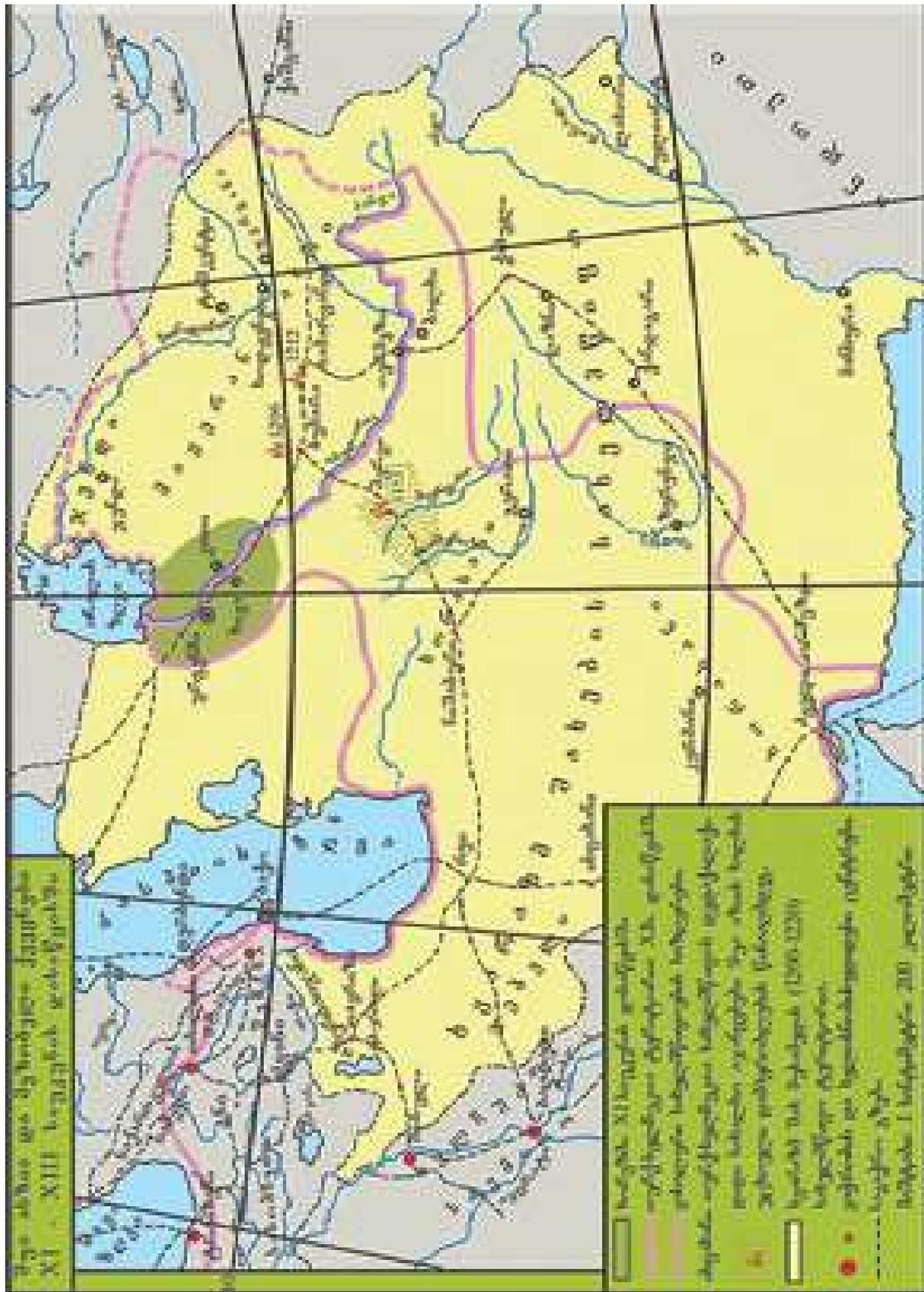

Judging by the materials, the reverse of the Jalala coin, minted in Tbilisi, was read as the central inscription on the reverse of the dirham of his father Muhammad II (N 04):

علا الدنيا و الدين محمد بن السلطان (Ala ad-Diniya wa dini Muhammad, son of the Sultan).

The interesting places for us on the Jalal’s coin N 02, minted in Tbilisi, and the coin N 03, minted in Kerman, read the same way: جلال الدين و الدين (Jalal ed-Dinu wa dini), which translates as “Beauty of faith and religion”. E.A. Pakhomov on the reverse of the Tbilisi Jalala coin, described by him, reads: جلال الدنيا و الدين which translates as “Beauty of universe and religion”.

⁷⁷ Jalal ud-Din Firuz II (1290-1320) was the founder of the Haji dynasty and the first Sultan of Delhi.

N1 - Central Asia and neighboring countries at the beginning of the XI-XIII centuries.

The following is a treasure trove of
Jalal al-Din copper coins found in Teleti

№01

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 5.75g.; Size: 21mm.

Obv. Arabic inscription: جلال الدين / و الدين, “May the name of the Lord be magnified”,
صاعقت الله جلالة و مد ظلاله و ايد القباله “may his shadow spread, and may his prosperity be strengthened”.

Rev. Arabic inscription: السلطان المعظم „Sultan/Highest“ surround by another Arabic inscription:
صاعقت الله جلالة و مد ظلاله و ايد القباله

This dirham was minted 623=1226 AD.

№02

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 12.48g.; Size: 25mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№03

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 6.88g.; Size: 32-15mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№04

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 6.30g.; Size: 21-14mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№05

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 4.69g.; Size: 17mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

Note: It was minted on the model of the coins of Queen Rusudan and Queen Tamar.

№06

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 4.69g.; Size: 17mm.

Obv. As on the previous coin

№06As on the previous coin

№07

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 10,13g.; Size: 25-21mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

Note: It was minted on a coin of Queen Rusudan

№08

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 5.22g.; Size: 19-17mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№09

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 4.14g.; Size: 16mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№10

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.40g.; Size: 17-16mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№11

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 7.00g.; Size: 2-18mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№12

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 4.70g.; Size: 16mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

Note: It was minted on a coin of Queen Rusudan

№13

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 4.50g.; Size: 15-13.5mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№14

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.02g.; Size: 17-15mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№15**AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.44g.; Size: 14.5mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin**Note:** It was minted on a coin of Queen Rusudan**№16****AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.70g.; Size: 19-15mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin**№17****AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.13g.; Size: 17-16mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin

№18

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 1.93g.; Size: 13-12mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№19

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 2.46g.; Size: 21.5-13mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№20

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 3.12g.; Size: 19-15mm.

Obv. As on the previous coin

Rev. As on the previous coin

№21**AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 6.72g.; Size: 22-20mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin**Note:** It was minted on a coin of Queen Tamar**№22****AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 9.76g.; Size: 22-20mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin**Note:** It was minted on a coin of Queen Rusudan**№23****AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 AD.). Weight: 1.76g.; Size: 12.5-12mm.****Obv.** As on the previous coin**Rev.** As on the previous coin

BIBLIOGRAPHY:

1. Kapanadze D. Numismatics of Georgia. Tbilisi 1969. (Geo.)
2. Phatsia D., Phagava I. Georgian coins of Jalal al-din Mankburni. Tbilisi 2009. (Geo.)
3. Lang D. Studies on the numismatic history of Georgia in Transcaucasia. New York 1955. (Eng.)
4. Bartold V. V. Turkestan in the era of the Mongol invasion. 1963. (Russ.)
5. Bartold V. V. An essay on the history of Semirechye, 1963. (Russ.)
6. Bunyatov Z. M. The Khorezmshahov-Anushteginidov State. 1986. (Russ.)
7. Bunyatov Z. M. The State of the Atabegs of Azerbaijan (1136-1225). Baku 1978. (Russ.)
8. Domanin A.A. The Mongol Empire of the Genghisids. Genghis Khan and his successors. (Russ.)
9. Kozhemyako P.N. Early medieval towns and settlements of the Chuya Valley. 1959. (Russ.)
10. The history of Kyrgyzstan. 1963. (Russ.)
11. Sadr al-Din Ali al-Husaini. Akhbad al-daulat as-seljukiya. Oriental literature. Moscow 1980. (Russ.)
12. Sadr, Al-Din Ali Al-Husaini. Reports on the Seljuk state. 1980. (Russ.)

2021

11 DECEMBER

№4

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

КЛАД МЕДНЫХ МОНЕТ ДЖАЛАЛ АД-ДИНА ИЗ ТЕЛЕТИ

Гога Габашвили,

Архитектор; научный сотрудник
Национального музея Грузии

АБСТРАКТ

В статье представлено исследование 23 экземпляров из клада медных монет, принадлежащих последнему правителю Хорезмийской империи Джалал ад-Дуниа ва ад-Дин Абул-Музафар Мункуберды ибн Мухаммеду (1220-1231), обнаруженного в 2019 г. в окрестностях села Телети.

В начале труда представлен экскурс в историю государства Хорезм, от создания независимого ханства в XII в. до разрушительного вторжения Чингисхана. Особое внимание уделяется военным кампаниям Джалал ад-Дина – успешным боям против монголов, изгнанию в Индию, последующему возвращению в Персию и на Кавказ.

Что касается нумизматического анализа, предложена новая интерпретация центральной надписи на реверсе монет, отчеканенных в Тбилиси. Сравнительный анализ с монетами, отчеканенными в Кермане и других городах, подтверждает, что арабский текст реверса следует читать, как «Джалал эд-Дину ва Дин» (Украшение веры и религии), а не «Джалал ад-Дуниа ва ад-Дин» (Украшение страны и религии).

Все монеты выпущены в 623 г. хиджры (1226), что совпадает с периодом взятия Тбилиси. Часть монет перечеканена поверх медных экземпляро грузинских монет – царицы Тамар, Лаша-Гиорги и царицы Русудан, что подтверждает место и исторический контекст их чеканки.

Ключевые слова: нумизматика, монеты, Телети, Хорезм, Джалал ад-Дин.

В середине апреля 2019 года в окрестностях села Телети был обнаружен клад, состоящий из двадцати трех медных монет. После осмотра выяснилось, что монеты принадлежат Джалал ад-Дину (1220-1231 гг.). Его полное имя: Джалал ад-Дуния ва Ад-дин Абул-Музаффар Манкуберди ибн Мухаммад. Впоследствии эти монеты приобрел коллекционер Кахабер Бакурадзе, который без колебаний разрешил мне провести фотофиксацию клада для дальнейшего описания и изучения.

Джалал ад-Дуния ва Ад-дин Абул-Музаффар Манкуберди ибн Мухаммад

Джалал ад-Дуния ва Ад-дин Абул-Музаффар Манкуберди ибн Мухаммад (1199-1231 гг.), таково его полное имя. Но прежде чем рассказать о нем, давайте обратимся к истории его предков, как они оказались во главе Хорезмской державы и как впоследствии покорили всю Центральную Азию.

Хорезм – древний исторический и географический регион, расположенный в Средней Азии в нижнем течении реки Амударья. Впервые упоминается в исторических источниках с VII века до нашей эры. Первой столицей Хорезма был Топрак-Кала (годы неизвестны). С 305 по 1096 год – Кията, с 1097 по 1220 год – Гургандж, с 1212 по 1220 год – Самарканд, с 1231 по 1573 год – Ургенч, и с 1573 по 1924 год – Хива. В настоящее время исторический регион Хорезм входит в состав современного Узбекистана и Туркменистана.

Дед Джалал ад-Дина, Абу Музаффар Текеш ибн Иль-Арслан (год рождения неизвестен, умер в 1200 г.) был простым представителем клана бекдилей из огузов-татар¹. Каким-то образом ему удалось подчинить себе небольшую провинцию Хорезм, а затем в 1172 году он объявил себя шахом. Чтобы избавиться от вассальной зависимости, он несколько раз совершал походы против государства караханидов². Он также совершил поход на Мавераннахр³. Позднее (в 1187 г.) он взял Нишапур⁴, (в 1192 г.) Рей⁵, (в 1193 г.) Мерв⁶. В 1194 году он разбил войско западного сельджукского султана Тугрула II⁷. В 1196 году он разбил аббасидского халифа Ахмеда ал-Насира⁸. В этот период Хорезмское ханство усилилось и превратилось в могущественнейшую империю хорезмшахов (См. карту №1).

Отец Джалал ад-Дина, Ала ад-Дин Мухаммед II, полное имя которого Ала ад-Дин Абул-Фат Мухаммед Синджар ибн Текеш, начал свое правление с войны против гуридов⁹. Гуриды захватили крупные города: Мерв, почти без боя заняли города Абвад¹⁰, Серахс¹¹ и Ниса¹², взяли город Нишапур и пленили брата хорезмшаха, которого отправили в Герат¹³. Войска Мухаммеда II осадили Герат и в течение месяца пытались прорвать оборону города, но хорезмшах снял осаду только после получения большой суммы денег.

¹ Огузы – одно из племен татар.

² Караханиды – черные хатаи, переселившиеся в Центральную Азию в XII веке. Входили в государство караханидов, впоследствии смешались с соседними тюркскими народами.

³ Мавераннахр – древний историко-географический регион с богатой историей в Центральной Азии.

⁴ Нишапур – (Бишапур) был древним городом на древнем пути Сасанидской Персии, между Персией и Эламом.

⁵ Рей – город в Иране, в 10 километрах к северу от Тегерана.

⁶ Мерв – большой город-оазис в Центральной Азии, расположенный на историческом Шелковом пути, на территории современного Туркменистана.

⁷ Тугрул Шах – период правления (1188–1225), тесть царицы Русудан.

⁸ Ахмед ан-Насир- халиф Аббасидов (1180-1225 гг.).

⁹ Гуриды- суннитская династия таджикского происхождения, правившая Гуридским султанатом (1148-1206 гг.).

¹⁰ Абиверд- древний город эпохи Сасанидов, расположен на территории современного Туркменистана.

¹¹ Серахс - поселок городского типа, административный центр этрапа Серахс веляята Мары современного Туркменистана.

¹² Ниса - древний парфянский город в Туркменистане. Расположен в 18 км от Ашхабада. Основан парфянами в предгорьях Копетдага в III веке до нашей эры.

¹³ Герат- город на северо-западе Афганистана, в долине реки Герируд.

В это время для помощи правителю¹⁴ царства гуридов из Индии прибыл его брат Сихаб ад-Дин¹⁵. После кровопролитной битвы хорезмийцы отступили, а беженцы укрылись в столице, Гургандже. Обороной столицы руководила мать шаха, царица Теркен-хатун¹⁶, дочь одного из ханов кыпчаков¹⁷. Мухаммед II с помощью карахатаев победил и уничтожил гуридов, изгнал их за пределы Хорезма и заключил с ними мирный договор. Однако гуриды постоянно пытались начать новую войну, и только после убийства Сахаб ад-Дина (1206 г.) эта опасность исчезла. Государство гуридов распалось и попало под влияние Хорезма. После поражения Гуридов Мухаммед II начал войну с Караханидами. Караханиды подкупили правителей Хорезма¹⁸ и Самарканда¹⁹, и Мухаммед II потерпел поражение в первом же столкновении. После этого Мухаммед исчез из поля зрения своих сторонников. Только в 1208 году Мухаммед II вернулся в Хорезм, укрепил свою армию и страну, и начал подготовку к решающей битве с Караханидами. Опорой Мухаммеда была поддержка мусульманского населения Караханидов, которые воспринимали его как освободителя. В сентябре 1210 года на равнине Иламиш, у Сырдарьи²⁰, Караханиды потерпели тяжелое поражение.

В мусульманском мире победа Мухаммеда была расценена как победа ислама над «неверными». В официальных документах его называли «Вторым Искандером»²¹ и «султаном Санджаров»²². На его печати была выгравирована надпись: «Тень Аллаха на земле» – один из главных титулов в государстве Сельджуков.

В 1212 году в Самарканде началось восстание. Мухаммед жестоко подавил его, после чего объявил Самарканд столицей. К 1215 году власть Хорезмшаха распространялась на сам Хорезм, Мавераннахр, Туркменистан, Афганистан, Иран, а также другие территории.

В 1217 году Мухаммед II отправился в поход на Багдад, один из духовных центров ислама, чтобы стать не только правителем, но и духовным лидером. Во время похода, при переходе через горный перевал, его войско попало в сильный снегопад и понесло значительные потери, лишившись провианта и части оружия, из-за чего Мухаммеду пришлось вернуться в Самарканд.

В 1218 году Мухаммед II принял посольство от Чингисхана с предложением заключить договор о дружбе для совместной борьбы с общими врагами на Востоке и развития взаимовыгодной торговли. Хорезмшах отказался от сделки с «неверными» и, по предложению правителя Отрара²³, инарчук Гаир-хана²⁴, казнил послов и купцов, а также 100 офицеров-шпионов. Чингисхан отправил ему новое посольство с требованием выдать Гаир-хана, но и в этот раз Мухаммед казнил одного из членов посольства. После победы над Кучлугом²⁵, монгольские войска под командованием Субудая²⁶ Багатура и Тохучара²⁷

¹⁴ Здесь речь идет о султани Абуль-Фатхе Гияс ад-Дине (1163-1202).

¹⁵ Сихаб ад-Дин Мухаммед (год рождения неизвестен, умер в 1206 г.)- завоеватель Северной Индии, представитель гуридского правящего рода.

¹⁶ Теркен-хатун- (1150-1233) правительница Хорезма, жена хорезмшаха Текеша, мать хорезмшаха Мухаммеда II.

¹⁷ Кыпчаки- также кипчаки - тюркоязычное племя в средние века (в России их называли «половцами», а в Европе – «куманами»). Первоначально обитали к востоку от Волги, в XI веке переселились в Причерноморье.

¹⁸ Хорасан – исторический регион в Туркменистане и восточном Иране, название Хорасан известно с периода Сасанидов.

¹⁹ Самарканд – город в Узбекистане, административный центр Самаркандской области (вилаята).

²⁰ Сырдарья — река в Центральной Азии. Образуется в результате слияния двух рек — Нарына и Карадарьи.

²¹ Искандер – Александр Македонский. (Александр III Великий).

²² Санджар – Муиз ад-Дин Абуль-Харис Ахмед Санджар ибн Малик-Шах II. Санджар (Нападающий-Пронзающий) (1084–1086 – 8 мая 1157) последний султан Сельджуков в 1118–1153 гг. из династии Сельджукидов.

²³ Отрар – Тарбанди, Турарбанди, Турари, Аравия. До монгольского нашествия один из крупнейших городов Средней Азии, ныне небольшой город Отрар. В Туркестанском районе Казахстана, при слиянии рек Арыс и Сырдарья.

²⁴ Иналчук – также правитель Отрара при Гаир-хане во время монгольского нашествия. Дядя (по другим источникам – двоюродный брат по материнской линии, «Теркен-хатун») хорезмшаха Мухаммеда.

²⁵ Кучлуг – (умер в 1218 г.) Сын хана найманов (один из древнейших тюркских родов, создавших казахов).

²⁶ Субудай Багатур – из племени уранхай. Предполагается, что они из тюрков Центральной Азии.

²⁷ Тохучар Ноин – он же Тогачар Гурган. По сведениям Насави и Джувейни, был зятем Чингисхана.

Нойона подошли к Хорезму и столкнулись с армией Хорезмшаха. Правое крыло под руководством сына Мухаммеда, Джалал ад-Дина, добилось успеха на своем фланге, чем оказало большую помощь центру и правому флангу. После битвы ни одна из сторон не получила преимущества; ночью монголы зажгли множество костров и в темноте тихо покинули поле боя. Весной 1219 года Чингисхан отправил против Хорезмшаха армию численностью 200 тысяч человек.

Мухаммед не выдержал натиска монгольских войск, из-за нерешительности отказался от генерального сражения и бросил свою армию, рассеянную по городам и крепостям. Под давлением монголов один за другим пали города: Отрар, Ходжент²⁸, Ташкент (Шаш), Бухара, Самарканд, Балх²⁹, Мерв³⁰, Нишапур, Герат и Гургандж. Исторические источники сообщают, что в результате этой гигантской кампании погибло миллион двести тысяч человек. Сам Мухаммед II с остатками армии отступил в свои владения в Персии, а затем с небольшим отрядом бежал на побережье Каспийского моря. Больной Мухаммед II умер на острове Абесун на Каспийском море в 1220 году (в исторических источниках встречается дата 1221 год). Нисави³¹ пишет, что Мухаммед II умер в крайней нищете. Джалал перевез останки отца через 3 года в крепость Ардахан, чтобы впоследствии перезахоронить отца в медресе Исфохана. Нисави не смог переубедить нового правителя отказаться от этого шага, потому что монголы были известны тем, что оскверняли могилы своих врагов. Действительно, монголы взяли крепость Ардахан, извлекли останки Хорезмшаха из земли и отправили Угедею³², который приказал сжечь останки.

После смерти Мухаммеда II в феврале 1221 года Джалал ад-Дин, согласно завещанию, стал его наследником и продолжил борьбу против вторгшихся монголов. Он собрал 300 верных воинов и отправился в Хорасан³³. В районе Насы³⁴ он напал на монгольский отряд численностью 700 человек и разбил их. Чингисхан отправил специальную армию в Хорезм и Хорасан, которая столкнулась с армией младших сыновей Мухаммеда II. В тяжелом бою оба брата погибли.

Джалал ад-Дин отправился в Газни³⁵. В верховьях реки Мургаб³⁶ к нему присоединился Малик Хан, бывший губернатор Мерва, и туркмен Ани Сейф ад-Дин. По прибытии в Газни Джалал ад-Дин собрал новую армию и напал на монголов, осаждавших Кандагар³⁷, и разбил их. Как только разрозненные войска хорезмийцев узнали об этом после успеха своего шаха, полководцы начали собираться в Газни. Джалал ад-Дин собрал армию численностью в 70 тысяч человек. Под его знаменами встали и пришли: его двоюродный брат Амин аль-Малик и главнокомандующий Темур-Малик³⁸, хан карлуков³⁹ Азам Малик и предводитель афганцев Музаффар-Малик. Чингиз-хан не имел представления о силе армии Джалал ад-Дина и отправил против них армию численностью 30 тысяч человек под командованием Шиги-Кутуку⁴⁰.

Весной наступающая армия Джалал ад-Дина столкнулась с передовым отрядом Шиги-Кутуку и

²⁸ Ходжент – город на севере Таджикистана. Один из древнейших городов Средней Азии. Административный центр Согдийского региона.

²⁹ Балх – город в Афганистане в одноименной провинции. На протяжении веков был центром Бактрии, столицей греко-бактрийского, кушанского и балхского государств.

³⁰ Мерв – крупный город-оазис в Центральной Азии, расположенный на историческом Шелковом пути, на территории современного Туркменистана.

³¹ Нисави – Шихабуддин ан-Нисави (умер в 1250 г.), автор «Биография султана Джалал ад-Дина Манкбурни».

³² Угедей – (Огедей) (приблизительно 1186 – умер 11 декабря 1241 г.), третий сын Чингисхана и Бортэ (старшей жены), преемник отца как верховный каган.

³³ Хорасан – «откуда восходит солнце», историческая область в Туркменистане и восточном Иране.

³⁴ Ниса – древний город, руины которого сохранились у села Багир, в 18 километрах к западу от Ашхабада.

³⁵ Газни – город в Афганистане, к юго-западу от Кабула, недалеко от Кандагара.

³⁶ Мургаб – река в Туркменистане и Афганистане.

³⁷ Кандагар – город на юге Афганистана.

³⁸ Темур Малик – государственный деятель Хорезмшахов. Был губернатором Ходжента в регионе Мавераннахр. Прославился тем, что оказал ожесточенное сопротивление войску Чингисхана.

³⁹ Карлуки – древний тюркский племенной союз, существовавший на территории Средней Азии с VIII по XV век.

⁴⁰ Шиги-Кутук, Шиги-Кутуху – высокопоставленный чиновник, военачальник ранней Монгольской империи, сводный брат Чингисхана.

полностью уничтожила его. Из отряда уцелело всего сто воинов. Джалал ад-Дин перевел свою армию в долину, где ожидал нападения монголов. Шиги-Кутуку направил всю свою армию к долине. Для конницы здесь битва была невозможна. Джалал ад-Дин ввел в бой пеших лучников Темур-Малика. Шиги-Кутуку выдержал первый день, несмотря на то, что хорезмийцы нашли слабое место у монголов: они поднялись на скалы и оттуда наносили большой урон монгольской армии. На следующее утро хорезмийцы увидели, что монгольская армия стала многочисленнее, как будто откуда-то подошли вспомогательные войска. На самом деле монголы использовали свой старый прием: они посадили на запасных лошадей чучела всадников, сделанные из мешков. Джалал успокоил своих полководцев, перевел передовые линии конницы в пеший строй и так ожидал нападения. Правый фланг монголов попал под град стрел. Шиги-Кутуку приказал атаковать по всей линии фронта, но град стрел и каменная долина не давали возможности получить какое-либо преимущество. Джалал ад-Дин вернул воинов на коней и перешел в наступление. Монголы не выдержали удара, потеряв половину своей армии. Именно в период после этой победы Джалал ад-Дин провозгласил себя султаном.

После поражения Шиги-Кутуху при Парване⁴¹, Чингисхан сам повел основные силы против Джалал ад-Дина. 9 декабря 1221 года Чингисхан подошел к его войску у берегов реки Инд. Хорезмшах расположил свои войска полумесяцем. Монголы атаковали фланги и разгромили их. Хорезмийцы пытались прорваться через центр, но большая часть воинов погибла. Битва была уже проиграна, когда Джалал ад-Дин приказал утопить свой гарем⁴² в реке. Сам он и 4 тысячи всадников смогли переплыть реку Инд и таким образом перебраться на другой берег. Во время битвы монголы захватили в плен семью Джалал ад-Дина и жестоко казнили их. Сам султан бежал в Индию. Чингисхан послал преследовать его воинов под командованием амира⁴³ Бало-ноина и Дурбана. У города Мутан⁴⁴ монголы потеряли след султана.

Джалал ад-Дин провел три года в изгнании в Индии. Вместе с хорезмийцами он напал на Лахор⁴⁵ и Пенджаб⁴⁶. После этого он обратился к Илтутмишу⁴⁷, султану Дели, тюркскому мамлюку, с предложением объединиться против монголов. Султан отказал, чтобы избежать конфликта с Чингисханом, и направил свою большую армию к Лахору. Султан Джалал ад-Дин покинул Лахор и отправился в Уч, где нанес тяжелое поражение его султану, Насир ад-Дину⁴⁸. Перед возвращением в Персию в 1224 году он разграбил Синд⁴⁹ и северный Гуджарат⁵⁰.

В 1225 году султан Джалал ад-Дин вторгся с юга в северный Иран. После небольшого сопротивления взял город Марага⁵¹, совершил набег на Тебриз⁵² и овладел им. Атабег⁵³ Узбек бежал в Гянджу⁵⁴, а оттуда - в неприступную крепость Алинджа⁵⁵, где и умер. Султан Джалал ад-Дин в короткие сроки взял города:

⁴¹ Парван – провинция в центре Афганистана.

⁴² Гарем – в переводе «запретный дом», закрытая и охраняемая часть дворца или дома, где живут мусульманские женщины.

⁴³ Амир – в данном случае, военачальник, командующий войском в 10 тысяч человек. Находится в непосредственном подчинении у хана.

⁴⁴ Мултан – город в северо-восточной провинции Пенджаб, Пакистан.

⁴⁵ Лахор – город на северо-востоке Пакистана, в нескольких километрах от границы с Индией.

⁴⁶ Пенджаб – штат на северо-востоке Индии. Столица – Чандигарх.

⁴⁷ Илтутмиш – Шамс ад-Дин (1211–1236). Третий правитель Делийского султаната. Мамлюк тюркского происхождения.

⁴⁸ Насир уд-Дин, он же Кабача – (1203–1228), был назначен тюркским правителем.

⁴⁹ Синд – одна из четырех провинций Пакистана.

⁵⁰ Гуджарат – штат в западной Индии.

⁵¹ Марага – город на северо-западе Ирана, Астара в Восточном Азербайджане, центр Шахрестана.

⁵² Тебриз – город в Иране, у озера Урмия. Административный центр иранской провинции Восточный Азербайджан.

⁵³ Атабаги – был одним из визирей. В его обязанности входило также воспитание наследника престола.

⁵⁴ Гянджа – город в историческом Аране (ныне на территории Азербайджана).

⁵⁵ Алинджа – Алинджа-Кала, по-армянски Эрнджак. Также Анарик (неприступная крепость) – здесь расположена крепость; к западу от города Джульфа в Азербайджане.

Барда⁵⁶, Шамкир⁵⁷ и другие города Аррана⁵⁸. В 1225 году войско султана захватило армянские провинции Грузии. 8 августа того же года возле города Двин⁵⁹, в Восточной Армении, грузино-армянское войско под предводительством Иване Мхаргрдзели⁶⁰ дало бой армии Джалал ад-Дина. Из-за ненадлежащего управления и нерешительности грузинское войско потерпело поражение. Эта битва вошла в историю как «Битва при Гарни»⁶¹. Султан предложил царице Грузии Русудан выйти за него замуж и признать его царем Грузии, на что получил резкий отказ. В 1226 году он вторгся в столицу Грузии, Тбилиси (Согласно преданию Грузинской православной церкви, султан разрушил в Тбилиси все христианские церкви. Он попытался обратить население Тбилиси в ислам, и после отказа казнил 100 тысяч⁶² человек, их почитают святыми мучешками среди святых). Во время завоеваний Джалал ад-Дина в Восточном Кавказе государство Ильдегизидов⁶³ распалось. Ширваншахи также признали вассальную зависимость от султана. В 1227 году султан одержал победу над монгольским авангардом в битве у реки Рей⁶⁴. В этот период Джалал ад-Дин сражался на два фронта: против монголов в Западном Иране, а в Кавказе — против грузин и армян. В 1228 году на хорезмийцев напали объединенные силы: султан Рума Ала ад-Дин Кей-Кубад⁶⁵, султан Египта Малик аль-Камиль⁶⁶ и царь Киликийской Армении Хетум I⁶⁷. Битва произошла недалеко от Еревана, и войска султана Джалала потерпели поражение. В 1230 году Джалал ад-Дин захватил город Хлат⁶⁸, но вскоре потерял его после поражения в битве с Кей-Кубадом и Малик аль-Камилем, и город был немедленно оставлен.

Военачальники, оставленные Джалал ад-Дином на покоренных территориях, грабили население, угоняли скот, совершали различные бесчинства, обременяли крестьян налогами. В ответ на это, обеспокоенное местное население поднимало восстания, нанося хорезмийцам тот или иной ущерб и ослабляя власть султана.

Монголы узнали от правителя Аламута⁶⁹, что Джалал ад-Дин ослаблен последними битвами. В том же году тридцатитысячное монгольское войско под командованием Чормагана⁷⁰ легко разгромило султана Джалал ад-Дина и захватило Арран. Потерпевший поражение султан нашел убежище в горах

⁵⁶ Барда – город в Азербайджане, центр Бардинского района.

⁵⁷ Шамкир – город в Азербайджане, административный центр Шамкирского района.

⁵⁸ Арран – историко-географический регион в Закавказье. Арабское название этой территории.

⁵⁹ Двин – средневековая столица Армении. Построена армянским царем Хосровом III Котакком Великим в 335 году. С этого же года династия Аршакидов переехала именно в этот город.

⁶⁰ Иванэ I Мхаргрдзели (? – умер в 1227) – великий деятель Грузии в конце XII и первой трети XIII века. Был воспитателем Георгия IV Лаши.

⁶¹ Гарнис – Гарни, поселение в Армении, в 28 километрах от Еревана, в долине реки Азат.

⁶² Сто тысяч мучеников святых – день памяти мучеников, пострадавших в Тбилиси в 1227 году, по новому стилю 13 ноября (по старому стилю 31 октября).

⁶³ Ильдегизиды – династия тюркского происхождения из Ирана, правившая в Арране и Адарбаиджане (исторический регион к северу от реки Аракс) в средневековье.

⁶⁴ Рей – город в Иране, в провинции Тегеран. В античности был известен под названием Арсакия. Расположен к югу от столицы страны, Тегерана.

⁶⁵ Ала ад-дин Кей-Кубад – правитель Сельджукского султаната в Конии (1219–1237), при котором государство достигло своего расцвета.

⁶⁶ Малик аль-Камиль – полное имя: аль-Малик аль-Камиль Наср ад-дин Абу аль-Маали Мухаммед (1177–1238 гг.) – мусульманский правитель и четвертый Айюбид в Египте.

⁶⁷ Хетум I – царь Армянской Киликии с 1226 года (1213–1270 гг.), основатель династии Хетумидов. В 1270 году отрекся от престола в пользу своего сына Левона и в тот же год, 28 декабря, скончался в монастыре.

⁶⁸ Хлат – город (один из городов Армении), ныне относящийся к турецкой провинции Эрзурум, расположен к северо-западу от озера Ван.

⁶⁹ Аламут – крепость Хасана ибн ас-Саббаха, расположенная в ста километрах от Тегерана, от которой сейчас остались лишь руины.

⁷⁰ Чермагани, Чормагуни, Джурмагуни – (? – 1242). Монгольский воин, губернатор завоеванных территорий на Кавказе и в Персии. (Хорчес) оруженосец Чингисхана.

Майяфарикина⁷¹. В августе 1231 года султан Джалал ад-дунйа ва ад-дин Абу аль-Музаффар Манкуберди ибн Мухаммед был убит неизвестным курдом, предположительно нанятым сельджуками.

Медные монеты Джалал ад-Дина отчеканенные в Тбилиси

Монеты, отчеканенные Джалал ад-Дином в Тбилиси, являются типичными. Аверс, реверс и круговые надписи всегда идентичны по тексту; также их графическая чеканка? Всегда стандартно, за исключением редких случаев, когда круговые надписи на монете отсутствуют вовсе или их расположение на реверсе и аверсе нарушено. Также у нас есть множество перечеканенных им грузинских монет: медные экземпляры царицы Тамары, Лаша-Георгия и царицы Русудан.

Попытки прочесть монеты Джалал ад-Дина, отчеканенные в Тбилиси, предпринимали: Тиксен (Тиксен)⁷², Френ⁷³, Баратаев⁷⁴ и Ланглуа⁷⁵, как пишет Е. Пахомов, у них не было хороших экземпляров монет; поэтому им было трудно полностью прочесть надписи, и они допускали мелкие ошибки.

Е.А. Пахомов, опираясь на опыт предшествующих ученых, смог прочесть надписи на этих монетах, но оставил без изменений прочитанные ими центральные части. Предлагаем описание этих монет по Пахомову.

АЕ. Монета неправильной формы и разного веса (табл. IX, №№151-154). Лицевая сторона – В середине. в две строки (السلطان العظمى) (Султан / Высочайший.) Кругом гладкий ободок, вне которого – ضرب هذا الدرهم بتاريخ ثالث وعشرين وستمائة т. е. чеканен этот дирхем в году (во время) 623. Все окружено гладким ободком.

ОБ. ст. – В середине, в две строки: جلال الدنيا / الدين (Джалал-ад-дуния / Веддин) Кругом гладкий ободок, вне которого – ضاعف الله جلاله و مد ظلاله و ابد اقباله т. е. да возвеличит Бог славу его, продлит тень его и утвердит благоденствие его! Все окружено гладким ободком. Е.А. Пахомов. Монеты Грузии. Тбилиси 1970г.

№ 01

⁷¹ Маяфарикин – горы в провинции Диярбакыр (Турция).

⁷² Тиксен (Тиксен) – Олаф Герхард (1734 – 1815 гг.) немецкий востоковед, гебраист и библиотечарь. Христианин еврейского происхождения.

⁷³ Френи – сын Кристиана Даниэля. (1782 – 1851 гг.) выдающийся немецкий и русский востоковед – арабист и нумизмат.

⁷⁴ Баратаев – князь Михаил Петрович Бараташвили – (1784 – 1856 гг.) грузинский историк, основатель грузинской научной нумизматики, коллекционер грузинских и восточных монет.

⁷⁵ Ланглуа – сын Шарля Викторовича (1863 – 1929 гг.) французский историк и палеограф. Изучал Средние века.

Ни у кого не возникает сомнений в правильности прочтения надписи на этой монете, если не учитывать один небольшой нюанс: центральная надпись на реверсе читается иначе, и количество букв тоже отличается. Представляем графическое изображение реверса монеты, а затем читаем монету в новой интерпретации.

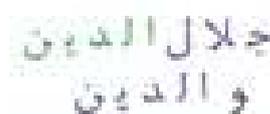
№02

Предлагаем существующее описание реверса монеты, арабский текст которого разбит на буквы. Если мы внимательно посмотрим на графическое изображение на рисунке № 02, то увидим, что в первой строке всего 8 букв, а не 9, а во второй строке, включая соединение (вав), 6 букв, как в существующем описании.

Джелал- ед-дуниа
Веддин

Если внимательно присмотреться к графике букв, то увидим, что в первой строке всего 8 букв, имя **جلال** (красота), затем остается 5 букв **الدين** (религия) а не 6 **الدنيا** (мир). Во второй строке, если убрать соединение **و** (вав), здесь также останется **الدين** те же 5 букв (вера).

Джалал ад-Дину
Ва Дин

Для сравнения представляем серебряный дирхем Джалала (№ 03), который был отчеканен в городе Керман⁷⁶. Приводим только описание реверса:

كerman / جلال الدين والدين / دین، сын Минбурна / султана).

№03

Чтобы развеять сомнения, я хочу показать вам серебряный дирхем отца Джалала, Ала ад-Дина Абул-Фат Мухаммеда Синджара ибн Текеша. На его реверсе хорошо читаются слова, которые Е. Пахомов прочитал на монете Джалала, отчеканенной в Тбилиси:

⁷⁶ Керман – город в Иране, столица провинции Керман.

علا الدنيا و الدين محمدا بن السلطان (Ала ад-Диния вадини Мухаммед, сын султана).

N04

Также интересна монета, отчеканенная Джалал ад-Дином Фирузом II⁷⁷ (N05). В этом случае на реверсе также четко читается:

علا الدنيا / يا و الدين (Джалал ад-Дуния ва дини), как и на монете отца Джалала, Мухаммеда II.

N05

Судя по материалам, реверс монеты Джалала, отчеканенной в Тбилиси, был прочитан как центральная надпись на реверсе дирхема его отца Мухаммеда II (N04):

علا الدنيا و الدين محمدا بن السلطان (Ала ад-Диния ва дини Мухаммед, сын султана).

Интересные для нас места на монете Джалала № 02, отчеканенной в Тбилиси, и монете № 03, отчеканенной в Кермане, читаются одинаково: جلال الدين و الدين (Джалал ад-Дини ва дини), что переводится как: جلال الدنيا و الدين (Украшение веры и религии). Е. А. Пахомов на реверсе тбилисской монеты Джалала, описанной им, читает: «Джалал ад-Дуния ва дини», что переводится как (Украшение мира и религии).

⁷⁷ Джалал уд-Дин Фируз II (1290–1320 гг.) был основателем династии Хаджи и первым султаном Дели.

Далее представлен клад медных монет Джалал ад-Дина,
найденный в Телети

№01

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 год нашей эры). Вес: 5.75 г., Размер: 21 мм.

Obv. На лицевой стороне арабская надпись: جلال الدين / او الدين «Да будет возвеличено имя Господа», ضاعت الله جلالة و مد ظلاله و ايد القباله «распространится тень его и да укрепится его благосостояние».

Rev. На оборотной стороне арабская надпись: السلطان / المعظم «Султан / Верховный», окруженная другой арабской надписью: ضاعت الله جلالة و مد ظلاله و ايد القباله «Этот дирхам был отчеканен в 623=1226 год нашей эры».

№02

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 год нашей эры). Вес: 12.48 г. Размер: 25 мм.

Лицевая и оборотная стороны аналогичны предыдущей монете.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№03

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 год нашей эры). Вес: 6.88 г. Размер: 32-15 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№04

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 год нашей эры). Вес: 6.30 г. Размер: 21-14 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№05

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 год нашей эры). Вес: 4.69 г. Размер: 17 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: Она отчеканена по образцу монет царицы Русудан и царицы Тамары.

№06

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 8,84 г. Размер: 28-16 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№07

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 10,13 г. Размер: 25-21 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: Была отчеканена на монете царицы Русудан

№08

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 5,22 г. Размер: 19-17 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№09

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 4,14 г. Размер: 16 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: Была отчеканена на монете царицы Русудан

№10

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,40 г. Размер: 17-16 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№11

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 7,00 г. Размер: 20-18 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№12

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 7,00 г. Размер: 16 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: Была отчеканена на монете царицы Русудан.

№13

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 4,50 г. Размер: 15-13,5 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№14

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,02 г. Размер: 17-15 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№15

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,44 г. Размер: 14,5 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: была отчеканена на монете царицы Русудан

№16

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,70 г. Размер: 19-15 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

Примечание: была отчеканена на монете царицы Русудан

№17

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,13 г. Размер: 17-16 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№18

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 1,93 г. Размер: 13-12 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№19

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 2,46 г. Размер: 21.5-13 мм.

Obv. Как на предыдущей монете

Rev. Как на предыдущей монете

№20

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 3,12 г. Размер: 19-15 мм.

Obv. как на предыдущей монете

Rev. как на предыдущей монете

№21

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 6,72 г. Размер: 22-20 мм.

Obv. как на предыдущей монете

Rev. как на предыдущей монете

№22

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 9,76 г. Размер: 22-20 мм.

Obv. как на предыдущей монете

Rev. как на предыдущей монете

Примечание: была отчеканена на монете царицы Русудан

№23

AE. Jalâl ad-Dîn AH (623=1226 г. н.э.). Вес: 1,76 г. Размер: 12,5-12 мм.

Obv. как на предыдущей монете

Rev. как на предыдущей монете

БИБЛИОГРАФИЯ:

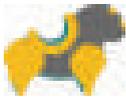
1. Kapanadze D. Numismatics of Georgia. Tbilisi 1969. (Geo.)
2. Phatsia D., Phagava I. Georgian coins of Jalal al-din Mankburni. Tbilisi 2009. (Geo.)
3. Lang D. Studies on the numismatic history of Georgia in Transcaucasia. New York 1955. (Eng.)
4. Bartold V. V. Turkestan in the era of the Mongol invasion. 1963. (Russ.)
5. Bartold V. V. An essay on the history of Semirechye, 1963. (Russ.)
6. Buniyatov Z. M. The Khorezmshahov-Anushteginidov State. 1986. (Russ.)
7. Buniyatov Z. M. The State of the Atabegs of Azerbaijan (1136-1225). Baku 1978. (Russ.)
8. A.A. The Mongol Empire of the Genghisids. Genghis Khan and his successors. (Russ.)
9. Kozhemyako P.N. Early medieval towns and settlements of the Chuya Valley. 1959. (Russ.)
10. The history of Kyrgyzstan. 1963. (Russ.)
11. Sadr al-Din Ali al-Husaini. Akhbad al-daulat as-seljukiya. Oriental literature. Moscow 1980. (Russ.)
12. Sadr, Al-Din Ali Al-Husaini. Reports on the Seljuk state. 1980. (Russ.)

2021

11 DECEMBER

№4

არქეოლოგია

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

მგობის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. ავაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ჯალალ ად-დინის სპილენძის მონეტების განძი თელეთიდან

გოგა გაბაშვილი,

არქიტექტორი; საქართველოს ეროვნული
მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

აბსტრაქტი

სტატიაში წარმოდგენილია 2019 წელს სოფელ თელეთის მიდამოებში აღმოჩენილი სპილენძის მონეტების განძის, ოცდასამი ეგზემპლარის კვლევა, რომლებიც ხვარაზმშაჰთა იმპერიის უკანასკნელ მმართველს, ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინ აბულ-მუზაფარ მანკუბერდი იბნ მუჰამედს (1220-1231) ეკუთვნის.

ნაშრომის დასაწყისში მიმოხილულია ხვარაზმის სახელმწიფოს ისტორიული ექსკურსი XII საუკუნეში დამოუკიდებელი სახანოს შექმნიდან, ჩინგიზ-ყაენის დამანგრეველ შემოსევამდე. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ჯალალ ად-დინის სამხედრო კამპანიებს- მონღოლების წინააღმდეგ წარმატებულ ბრძოლებს, ინდოეთში დევნილობას, შემდეგ დაბრუნებას სპარსეთსა და კავკასიაში.

რაც შეეხება ნუმისმატიკურ ანალიზს, შემოთავაზებულია ახალი ინტერპრეტაცია თბილისში მოჭრილი მონეტების რევერსის ცენტრალური წარწერის წაკითხვასთან დაკავშირებით. კერძოდ და სხვა ქალაქებში მოჭრილ მონეტებთან შედარებითი ანალიზით, დასაბუთებულია, რომ რევერსზე ამოტვიფრული არაბული ტექსტი უნდა იკითხებოდეს როგორც „ჯალალ ედ-დინუ ვა დინი“ (მშვენება რწმენისა და რელიგიის) და არა „ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინი“ (მშვენება ქვეყნისა და რელიგიის).

განძის ყველა მონეტა მოჭრილია ახ. წ. 623 წელს (1226), რაც ემთხვევა თბილისის აღების პერიოდს. მონეტების ნაწილი გადაჭედულია ქართული მონეტების - თამარ დედოფლის, ლაშა-გიორგისა და რუსუდან დედოფლის - სპილენძის ეგზემპლარებზე, რაც დამატებით ადასტურებს მათი მოჭრის ადგილსა და ისტორიულ კონტექსტს.

საკვანძო სიტყვები: ნუმისმატიკა, მონეტები, თელეთი, ხვარაზმი, ჯალალ ად-დინი.

2019 წლის აპრილის შუა რიცხვებში სოფელ თელეთის მიდამოებში ნაპოვნი იქნა განძი შემდგარი ოცდასამი სპილენძის მონეტისაგან. დათვალიერების შემდეგ გაირკვა, რომ მონეტები ეკუთვნის ჯალალ ად-დუნის (1220 – 1231წ.), სრული სახელი: ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინ აბულ-მუზაფარ მანკუბერდი იბნ მუჰამადი. შემდომში ეს მონეტები შეიძინა კოლექციონერმა კახაბერ ბაკურაძემ და უყოყმანოდ მომცა ნება მომეხდინა განძის ფოტო ფიქსაცია. შემდგომში აღსაწერად და შესასწავლად.

ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინ აბულ-მუზაფარ მანკუბერდი იბნ მუჰამადი

ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინ აბულ-მუზაფარ მანკუბერდი იბნ მუჰამედი (1199-1231წ.), ეს მისი სრული სახელია, მაგრამ ვიდრე მასზე მოგიტხრობდეთ, გადავხედოთ მისი წინაპრების ისტორიას, როგორ მოხვდნენ ხვარაზმის სახელმწიფოს სათავეში და როგორ დაიმორჩილეს შემდგომ მთელი ცენტრალური აზია.

ხვარაზმი უძველესი ისტორიული და გეოგრაფიული რეგიონია. მდებარეობს შუა აზიაში მდინარე ამუდარიის ქვედა წელში. პირველად ისტორიულ წყაროებში იხსენიებენ ძვ.წ. VII საუკუნიდან. ხვარაზმის პირველი დედაქალაქი თოფრაკ კალაა (წლები უცნობია). 305 წლიდან 1096 წლამდე კიატა, 1097-1220წ. გურგანჯი, 1212-1220წ. სამარყანდი, 1231-1573წ. ურგენჩი და 1573-1924წ. ხივა. ამჟამად ხვარაზმის ისტორიული რეგიონი შედის თანამედროვე უზბეკეთის რესპუბლიკაში და თურქმენეთში.

ჯალალ ად-დინის ბაბუა, აბუ მუზაფარ ტეკეშ იბნ ილ-არსლანი (დაბადების წელი უცნობია გარდაიცვალა 1200წ.) თათარი – ოღუზების¹ ბექდილების კლანის მდაბიო წარმომადგენელია, რომელმაც როგორღაც მოახერხა ხვარაზმის პატარა პროვინციის დამორჩილება და შემდგომ 1172წ. თავი მაჰად გამოაცხადა. ვასალური მორჩილებისგან თავის დაღწევის მიზნით რამდენჯერმე გაილაშქრა ყარახატაელების² სახელმწიფოს წინააღმდეგ. ასევე გაილაშქრა მავენაპრზე³. მოგვიანებით (1187წ.) აიღო ნიშაფური⁴, (1192წ.) რეი⁵, (1193წ.) მერვი⁶. (1194წ.) დაამარცხა დასავლეთ სელჩუკთა სულთნის თურულ II⁷ ჯარი. (1196წ.) დაამარცხა აბასიდი ხალიფა აჰმედ ალ-ნასირი⁸. ამ პერიოდში ხვარაზმის სახანო გაძლიერდა და გადაიქცა ხვარაზმმაჰთა უძლიერეს იმპერიად (იხ. რუკა N1).

ჯალალ ად-დინის მამა, ალა ად-დინ მუხამედ II სრული სახელია ალა ად-დინ აბულ-ფატ მუხამედ სინჯარ იბნ ტეკეში. მუჰამედ II მმართველობა დაიწყო გურიდებთან⁹ ომით, რომლებმაც აიღეს დიდი ქალაქები: მერვი, თითქმის უბრძოლველად დაიკავეს ქალაქები: აბვერდი¹⁰, სერახსი¹¹ და ნისა¹²,

¹ ოღუზები – თათრების ერთ-ერთი ტომი.
² ყარახატაელები – შავი ხატაელები, რომლებიც გადასახლდნენ ცენტრალურ აზიაში XII საუკუნეში. შედიოდნენ ყარახატაელების სახელმწიფოში, შემდგომში შეერივნენ მეზობელ თურქ ხალხებს.
³ მავენაპრი – უძველესი ისტორიული გეოგრაფიული რეგიონი მდინარეის ისტორიით ცენტრალურ (შუა აზიაში).
⁴ ნიშაფური – (ბიშაფური) იყო უძველესი ქალაქი სასანიდური სპარსეთის უძველეს გზაზე, პერსისსა და ელანს შორის.
⁵ რეი – ქალაქი ირანში, თეირანის ჩრდილოეთით 10 კილომეტრში.
⁶ მერვი – დიდი ქალაქი ოაზისი ცენტრალურ აზიაში, მდებარეობდა ისტორიულ აბრეშუმის გზაზე, თანამედროვე თურქმენეთის ტერიტორიაზე.
⁷ თოდრულ მაჰი – მმართველობის პერიოდი (1188–1225), რუსუდან დედოფლის მამამთილი.
⁸ აჰმედ ალ-ნასირი – აბასიდი ხალიფა – (1180 – 1225წწ.).
⁹ გურიდები – ტაჯიკური წარმოშობის სუნიტური დინასტია, მართავდნენ გურიდების სულთანათს (1148-1206 წწ.).
¹⁰ აბვერდი – სასანიდების ეპოქის უძველესი ქალაქი, მდებარეობს თანამედროვე თურქმენეთის ტერიტორიაზე.
¹¹ სერახსი – ქალაქის ტიპის დასახლება, თანამედროვე თურქმენეთის ვილაეთის სარახის ეტრაპის ადმინისტრაციული ცენტრი.
¹² ნისა – ძველი პართიული ქალაქი თურქმენეთში. მდებარეობს აშხაბადიდან 18 კმ-ში. დააარსეს

აიღეს ქალაქი ნიშაფური და დაატყვევეს ხვარაზმშაჰის ძმა, რომელიც ჰერათში¹³ გაამგზავრეს. მუჰამედ II ჯარებმა შემოარტყეს ალყა შემოარტყეს ჰერათს და ერთი თვის განმავლობაში ცდილობდნენ გაერღვიათ ქალაქის დაცვა, მხოლოდ დიდძალი თანხის მიღების შემდეგ მოხსნა ხორეზმშაჰმა ალყა.

ამ დროისათვის გურილების სამეფოს მმართველის¹⁴ დასახმარებლად, ინდოეთიდან მოადგა მისი ძმა სიჰაბ ად-დინი¹⁵. დიდი სისხლისმღვრელი ბრძოლის შემდეგ ხვარაზმელებმა უკან დაიხიეს, დევნილებმა თავი დედაქალაქ გურგანჯს შეაფარეს. დედაქალაქის დაცვას ხელმძღვანელობდა შაჰის დედა – დედოფალი თერქენ – ხათუნი¹⁶, ყივჩაყთა¹⁷ ერთ-ერთი ხანის ქალიშვილი. მუჰამედ II ყარახატაელების დახმარებით დაამარცხა და გაანადგურა, განდევნა გურილები ხვარაზმის საზღვრებს გარეთ დამათ დაზავების ხელშეკრულება დაუდო, მაგრამ გურილებს სულ ჰქონდათახალი ომის დაწყების მცდელობა, მხოლოდ საჰაბ ად-დინის მკვლელობის შემდეგ (1206 წ.) ეს საშიშროება გაქრა. გურილების სახელმწიფო დაიშალა და მალე ხვარაზმელების გავლენის ქვეშ აღმოჩნდა. გურილების დამარცხების შემდეგ მუჰამედ II ყარახატაელებთან ომი წამოიწყო. ყარახატაელებმა ხორასანის¹⁸ და სამარყანდის¹⁹ მმართველები მოიხსიდა და მუჰამედ II პირველსავე შეტაკებაში დამარცხდა, რის შემდეგაც მუჰამედი გაუჩინარდა, გაქრა თავისი თანამოაზრეების მხედველობის არეალიდან, მხოლოდ 1208 წ. მუჰამედ II დაბრუნდა ხვარაზმში, გააძლიერა თავისი არმია და ქვეყანა, დაიწყო მზადება ყარახატაელებთან გადამწყვეტი ბრძოლისათვის. მუჰამედის საყრდენი ყარახატაელების მუსლიმი მოსახლეობის მხარდაჭერა იყო, რომლებიც მას აღიქვამდნენ როგორც გამათავისუფლებელს. 1210 წლის სექტემბერში ილამიშის ველზე სირდარიასთან²⁰ ყარახატაელებმა განიცადეს მძიმე დამარცხება.

მუსულმანურ სამყაროში მუჰამედის გამარჯვება შეფასებული იქნა როგორც ისლამის გამარჯვება „ურჯულოებზე“, ოფიციალურ დოკუმენტებში მას მოიხსენებენ, როგორც „მეორე ისკანდერს“²¹ და „სანჯარების“²² სულთანს, მის ბეჭედზე ამოიკვეთა წარწერა: „ალაჰის ჩრდილი დედამიწაზე“ ერთ-ერთი მთავარი ტიტული სელჩუკების სახელმწიფოში.

1212 წელს, სამარყანდში აჯანყება დაიწყო. მუჰამედმა ჯანყი სასტიკად ჩაახშო, რის შემდეგაც მან სამარყანდი დედაქალაქად გამოაცხადა. 1215 წლისთვის, ხვარაზმშაჰის ძალაუფლება ვრცელდებოდა თვით ხვარაზმზე, მავერანაჰრზე, თურქმენეთზე, ავღანეთზე, ირანზე და ასევე სხვა ტერიტორიებზე.

1217წ. მუჰამედ II გაემართა ბაღდადზე ლაშქრობაში, მსოფლიოს ერთ-ერთ ისლამის სულიერ ცენტრში, რათა ყოფილიყო არა მარტო მბრძანებელი, არამედ სულიერი მბრძანებელიც. ლაშქრობისას, როცა მთის უღელტეხილზე გადადიოდნენ, მისი ჯარი დიდთოვლობაში მოყვა და

პართიელებმა კოპეტდაღის მთისწინეთში ძვ.წ. III საუკუნეში.

¹³ ჰერათი – ქალაქი ჩრდილო - დასავლეთ ავღანეთში, მდინარე ჰარირუდის ხეობაში.

¹⁴ აქ საუბარია, სულთანი აბულ ფათეხ გიას ად დინიზე (1163 – 1202).

¹⁵ სიჰაბ ად-დინ მუჰამედი (დაბადების წელი უცნობია გარდაიცვალა 1206წ). ჩრდილოეთ ინდოეთის დამპყრობელი, გურილების სამეფო გვარის წარმომადგენელი.

¹⁶ თერქენ – ხათუნი – (1150 – 1233) ხვარაზმის მმართველი, ხვარაზმის შაჰის თეკუმის მეუღლე, ხვარაზმ შაჰ მუჰამედ II-ეს დედა.

¹⁷ ყივჩაყები – ასევე ყივჩაყები – თურქულენოვანი ტომი შუა საუკუნეებში (რუსეთში „პოლოვცებს“ უწოდებენ, ხოლო ევროპაში „კუმანებს“). პირველი საცხოვრისი ვოლგის აღმოსავლეთით ჰქონდათ, XI საუკუნეში შავიზღვისპირეთში გადასახლდნენ.

¹⁸ ხორასანი – ისტორიული რეგიონი თურქმენეთში და აღმოსავლეთ ირანში, დასახლება ხორასანი ცნობილია სასანიდების პერიოდიდან.

¹⁹ სამარყანდი – ქალაქი უზბეკეთში, სამარყანდის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი (ვილაიათი).

²⁰ სირდარია - მდინარე ცენტრალურ აზიაში. წარმოიქმნება ორი მდინარის — ნარინის და ყარა-დარიას შერწყმის შედეგად.

²¹ ისკანდერი – ალექსანდრე მაკედონელი. (ალექსანდრე III დიდი).

²² სანჯარები – მუიზ ად-დინ აბულ-ჰარის აჰმედი სანჯარ იბნ მალიქ-შაჰ II. სანარი (შემტვეი-განმგმირავი) (1084-1086, 8 მაისი 1157) სელჩუკების ბოლო სულთანი 1118-1153წწ. სელჩუკების დინასტიიდან.

მნიშვნელოვანი ზარალი განიცადა, დაკარგა პროვიანტი და იარაღის ნაწილი, რის გამოც მუჰამედს სამარყანდში დაბრუნება მოუწია.

1218წ. მუჰამედ II ესტუმრა ჩინგიზ-ყაენის გამოგზავნილი ელჩობა წინადადებით, რომ დაედოთ სამეგობრო ხელშეკრულება, რათა ერთად ებრძოლათ აღმოსავლეთში საერთო მტრებთან და ურთიერთსასარგებლო ვაჭრობის საწარმოებლად. ხვარაზმშაჰმა უარი თქვა ურჯულობებთან გარიგებაზე და ოთარარის²³ მმართველის ინარჩუკ გაირ ხანის²⁴ წინადადებით სიკვდილით დასაჯა ელჩები და ვაჭრები, ასევე 100 ჯაშუში ოფიცერი. ჩინგიზ-ყაენმა მას ახალი ელჩობა გაუგზავნა და მოითხოვა გაირ ხანის მისთვის გადაცემა, მაგრამ ამჯერადაც მუჰამედმა ელჩობის ერთი წევრი სიკვდილით დასაჯა. კუჩლუგზე²⁵ გამარჯვების შემდეგ მონღოლების ჯარი, სუბუდაი²⁶ ბაღათურის და თოხუჩარ²⁷ ნოინის მეთაურობით მიაღწა ხვარაზმს და შეეჯახა ხვარაზმშაჰის ჯარს. მარჯვენა ფრთამ მუჰამედის ვაჟის, ჯალალ ად-დინის ხელმძღვანელობით მიაღწია წარმატებას თავის ფლანგზე, რითაც ძალიან დაეხმარა ცენტრს და მარჯვენა ფლანგს. ბრძოლის შემდეგ ვერცერთმა მხარემ ვერ მოიპოვა უპირატესობა; დამე მონღოლებმა დაანთეს მრავალი კოცონი და სიბნელეში ჩუმად მიატოვეს ბრძოლის ველი. 1219წ. გაზაფხულზე ჩინგიზ-ყაენმა 200 ათასიანი არმია გაგზავნა ხვარაზმშაჰის წინააღმდეგ.

მონღოლთა ჯარების შემოტევას მუჰამედმა ვერ გაუძლო, გაუბედაობის გამო გენერალური ბრძოლის გამართვაზე უარი თქვა და ქალაქებსა და ციხესიმაგრეებში გაფანტული თავისი ჯარი მიატოვა. მონღოლების ზეწოლის ქვეშ ერთმანეთის მიყოლებით დაეცა ქალაქები: ოთარარი, ხოჯენდი²⁸, ტაშკენტი (შამი), ბუხარა, სამარყანდი, ბალხი²⁹, მერვი³⁰, ნიშაფური, ჰერათი და გურგანჯი. ისტორიული წყაროები გვამცნობენ, რომ ამ გიგანტური კომპანიის შედეგად მილიონ ორასი ათასი ადამიანი დაიღუპა. თვითონ მუჰამედ II არმიის ნარჩენებით სპარსეთში თავის სამფლობელოში გადაიხვეწა, შემდეგ კი პატარა რაზმთან ერთად გაიქცა კასპიის ზღვის სანაპიროზე. დასნეულებული მუჰამედ II კასპიის ზღვის კუნძულ აბესუნზე გარდაიცვალა 1220წ. (ისტორიულ წყაროებში გვხვდება თარიღი 1221წ.). ნისავი³¹ წერს, რომ მუჰამედი II უკიდურეს სიღატაკეში გარდაიცვალა. ჯალალმა მამის ნეშტი 3 წლის მერე გადაასვენა ციხესიმაგრე არდაჰანში იმისათვის, რომ შემდგომში მამა გადაესვენებინა ისფაჰანის მედრესეში. ნისავიმ ახალ მბრძანებელს ვერ გადააფიქრებინა ამ ნაბიჯის გადადგმა, რადგან მონღოლები თავისი მტრების საფლავების აოხრებით იყვნენ ცნობილი, მართლაც მონღოლებმა ციხესიმაგრე არდაჰანი აიღეს, ხვარაზმშაჰის ნეშტი მიწიდან ამოიღეს და უგედის³² გაუგზავნეს, რომელმაც ნეშტის დაწვა ბრძანა.

მუჰამედ II გარდაცვალების შემდეგ 1221წ. თებერვალში ანდერძის მიხედვით ჯალალ ად-დინი

²³ ოთარარი – თარბანდი, თურარბანდი, თურარი, არაბია. მონღოლების შემოსევამდე ერთ-ერთი უდიდესი ქალაქი შუა აზიაში, ახლა პატარა ქალაქი ოთერარი. ყაზახეთის თურქესტანის რაიონში, მდინარე არისა და სირდარიის შესართავთან.

²⁴ ინალჩუკი – ასევე გაირ ხანი ოთარარის მმართველი მონღოლების შემოსევის დროს. ხვარაზმშაჰ მუჰამედის ბიძა (სხვა წყაროებით ბიძაშვილი დედის მხრიდან „თერქენ ხათუნი“).

²⁵ კუჩლუგი – (? გარდაიცვალა 1218 წ.) ნაიმანის (ერთი უძველესი თურქული ტომია, რომელმაც შექმნა ყაზახელები) ხანის ვაჟი.

²⁶ სუბუდაი ბაღათური – ურანხაის ტომიდან. ეჭვია, რომ ცენტრალური აზიის თურქებიდან არიან.

²⁷ თოხუჩარ ნოინი – იგივე; თოგაჩარ გურგანი. ნასავის და ჯუვეინის ცნობით იყო ჩინგიზ-ყაენის სიძე.

²⁸ ხოჯენდი – ქალაქი ტაჯიკეთის ჩრდილოეთით. ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი შუა აზიაში. ადმინისტრაციული ცენტრი სოგდის რეგიონში.

²⁹ ბალხი – ქალაქი ავღანეთში ამავე სახელწოდების პროვინციაში. საუკუნეების მანძილზე იყო ბაქტრიის ცენტრი, ბერძნულ- ბაქტრიანული, კუშანური და ბალხების სახელმწიფოს დადაქალაქი.

³⁰ მერვი – დიდი ქალაქი ოაზისი ცენტრალურ აზიაში, მდებარეობდა ისტორიულ აბრეშუმის გზაზე, თანამედროვე თურქმენეთის ტერიტორიაზე.

³¹ ნისავი – შინაბუდინ ან-ნასავი (გარდაიცვალა 1250წ.) ავტორი: „სულთან ჯალალ ად-დინ მანკუბერნის ბიოგრაფია“.

³² უგედე – (ოგედე) (დაახლოებით 1186- გარდაიცვალა 11 დეკემბერს 1241წ.) ჩინგიზ-ყაენის და ბერთეს (უფროსი ცოლი) მესამე შვილი, მამის მემკვიდრე როგორც ყაენი უზუნაესი.

მისი შემკვიდრე გახდა, რომელმაც გააგრძელა ბრძოლა შემოჭრილი მონღოლების წინააღმდეგ. შეაგროვა 300 ერთგული მებრძოლი და ხორასანში³³ წავიდა. ნასას³⁴ რაიონში თავს დაესხა მონღოლების 700 კაციან რაზმს და დაამარცხა ისინი. ჩინგიზ-ყაენმა სპეციალური ჯარი გააგზავნა ხვარაზმსა და ხორასანში, რომელიც შეეჯახა მუჰამედ II უმცროს შვილების ჯარს, მძიმე ბრძოლაში ორივე ძმა დაიღუპა.

ჯალალ ად-დინი გაემგზავრა ღაზნაში³⁵. მდინარე მურდაბის³⁶ ზედა წელში, მას შემოუერთდა მალიქხანიმერვის ყოფილი გუბერნატორი და თურქმენი ანისეიფად-დინი, ღაზნაში ჩასვლის შემდეგ ჯალალ ად-დინმა შეაგროვა ახალი ჯარი და თავს დაესხა მონღოლებს, რომლებსაც ყანდაღარზე³⁷ ჰქონდათ ალყა შემორტყმული და დაამარცხა ისინი. როგორც კი გაიგეს ხვარაზმელების გაფანტული ჯარების მეთაურებმა თავისი შაჰის წარმატების შესახებ, დაიწყეს შეგროვება ღაზნაში. ჯალალ ად-დინმა მოაგროვა 70 ათასიანი ჯარი, მისი ღროშების ქვეშ დადგნენ და მოვიდნენ: მისი ბიძაშვილი ამინ-ალ-მალიქი და მთავარსარდალი თემურ-მალიქი³⁸, კარლუკების³⁹ ხანი აზამ მალიქი და ავღანელების წინამძღვარი მუზაფარ-მალიქი. ჩინგიზ-ყაენს წარმოადგენა არ ჰქონდა, თუ რა ძალას ფლობდა ჯალალ ად-დინის ჯარი და მათ წინააღმდეგ 30 ათასიანი არმია გააგზავნა შიგი-კუტუკუს⁴⁰ ხელმძღვანელობით.

გაზაფხულზე ჯალალ ად-დინის შემტევი ჯარი გადაეყარა შიგი-კუტუკუს მოწინავე რაზმს და მთლიანად გაანადგურა ისინი, რაზმიდან გადარჩა სულ ასი ჯარისკაცი. ჯალალ ად-დინმა თავისი ჯარი გადაიყვანა ხეობაში, სადაც მონღოლების შეტევას დაელოდა. შიგი-კუტუკუმ მთელი თავისი ჯარი მიმართა ხეობისკენ, მხედრებისთვის აქ ბრძოლა შეუძლებელი იყო, ჯალალ ად-დინმა თემურ მალიქის ქვეითი მშვილდოსნები შეტევაში ჩართო. შიგი-კუტუკუმ პირველი დღე გაუძლო მიუხედავად იმისა, რომ ხვარაზმელებმა სუსტი ადგილი უპოვეს მონღოლებს, კლდეებზე ავიდნენ და იქიდან დიდ ზარალს აყენებდნენ მონღოლების ჯარს. შემდეგ დილას ხვარაზმელებმა ხეობაში დაინახეს, რომ მონღოლების ჯარი მრავალრიცხოვანი გახდა, თითქოს საიდანღაც დამხმარე ჯარი მოვიდა. სინამდვილეში მონღოლებმა გამოიყენეს თავისი ძველი ხერხი, მათ სათადარიგო ცხენებზე ტომრებისაგან გაკეთებული ცხენოსნების ფიტულები დასვეს. ჯალალმა დაამშვიდა თავისი მხედართმთავრები, ჩამოაქვეითა მხედრების წინა ხაზები და ასე დაელოდა შეტევას. მონღოლების მარჯვენა ფლანგი მოყვა ისრების წვიმაში. შიგი-კუტუკუმ ბრძანა, რომ შეტევა მიეტანათ ბრძოლის მთელ ხაზზე, მაგრამ ისრების წვიმა და ქვიანი ხეობა არ აძლევდა რამე უპირატესობის მოპოვების საშუალებას. ჯალალ ად-დინმა დააბრუნა მებრძოლები ცხენებზე და შეტევაზე გადავიდა, მონღოლებმა ვერ გაუძლეს დარტყმას, მათ ჯარის ნახევარი დაკარგეს. სწორედ ამ გამარჯვების შემდეგ პერიოდში ჯალალ ად-დინი თავისი თავი სულთანად გამოაცხადა.

შიგი-კუტუკუს ფარვანთან⁴¹ დამარცხების შემდეგ ჩინგიზ-ყაენი თვითონ გამოუძღვა მთავარ ძალებს ჯალალ ად-დინის წინააღმდეგ. 1221 წლის 9 დეკემბერს ჩინგიზ-ყაენი მიადგა მის ჯარს მდინარე ინდის ნაპირთან. ხვარაზმის სულთანმა თავისი ჯარი მთავარისებურად განალაგა. მონღოლებმა მიიტანეს შეტევა ფლანგებზე და გაანადგურეს ისინი. ხვარაზმელები ცდილობდნენ გაერღვიათ ცენტრი, მაგრამ მებრძოლების დიდი ნაწილი დაიხოცა. ბრძოლა უკვე წაგებული იყო

³³ ხორასანი – „საიდანაც ამოდის მზე“ ისტორიული მხარე თურქმენეთსა და აღმოსავლეთ ირანში.

³⁴ ნისა – უძველესი ქალაქი, რომლის ნანგრევები შემორჩენილია სოფელ ბაგირთან 18 კილომეტრის მოშორებით აშხაბადის დასავლეთით.

³⁵ ღაზნა – ქალაქი ავღანეთში, ქაბულის სამხრეთ-დასავლეთით, არმისული ყანდაღართან.

³⁶ მურდაბი – მდინარე თურქმენეთსა და ავღანეთში.

³⁷ ყანდაღარი – ქალაქი სამხრეთ ავღანეთში.

³⁸ თემურ მალიქი – ხვარაზმ შაჰების სახელმწიფო მოღვაწე. იყო ხუჯანდის გუბერნატორი მადერანანხრის რეგიონში. სახელი გაითქვა იმით, რომ სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია ჩინგიზ-ყაენის ჯარს.

³⁹ კარლუკები – თათრების უძველესი ტომი. ტომობრივი კავშირი შუა აზიის ტერიტორიაზე VIII-XV საუკუნეებში.

⁴⁰ შიგი-კუტუკუ, შიგი-კუტუხუ – ადრეული მონღოლეთის იმპერიის მაღალჩინოსანი, სამხედრო მეთაური, ჩინგიზ-ყაენის ნახევარძმა.

⁴¹ ფარვანი – პროვინცია ავღანეთის ცენტრში.

როცა, ჯალალ ად-დინმა ბრძანა თავისი ჰარამხანას⁴² მდინარეში დახრჩობა. თვითონ და 4 ათასმა მხედარმა მოახერხეს ცხენებით გადაეცურათ მდინარე ინდი და ასე გადასულიყვნენ მეორე ნაპირზე. ბრძოლის დროს მონღოლებმა ტყვედ ჩაიგდეს ჯალალ ად-დინის ოჯახი და ისინი სასტიკად დასაჯეს სიკვდილით. თვითონ სულთანმა ინდოეთს შეაფარა თავი. ჩინგიზ-ყაენმა მეომრები დაადევნა მას, ამირა⁴³ ბალო-ნოინის და ღურბანის მეთაურობით, ქალაქ მუტანთან⁴⁴ მონღოლებმა სულთნის კვალი დაკარგეს.

ჯალალ ად-დინმა 3 წელი ინდოეთში, დევნილობაში გაატარა. ხოხარებთან ერთად კავშირში თავს დაესხა ლაჰორს⁴⁵ და ფენჯაბს⁴⁶. ამის შემდეგ, მონღოლების წინააღმდეგ გაერთიანების წინადადებით მიმართა ილთუთიმის⁴⁷, დელის სულთანს, თურქ მამლუქს. სულთანმა უარი უთხრა, რათა კომფლიქტი აეცილებინა ჩინგიზ-ყაენთან და დიდი ჯარის სათავეში გაემართა ლაჰორისკენ. სულთანი ჯალალ ად-დინი გავიდა ლაჰორიდან და გაილაშქრა უჩუსაკენ, მძიმე მარცხი მიაყენა მის სულთანს, ნასირ უდ-დინს⁴⁸. ვიდრე სპარსეთში დაბრუნდებოდა 1224წ. გაძარცვა სინდი⁴⁹ და ჩრდილოეთ გუჯარათი⁵⁰.

1225 წელს სულთანი ჯალალ ად-დინი სამხრეთიდან შეიჭრა ჩრდილოეთ ირანში. პატარა წინააღმდეგობის შემდეგ აიღო ქალაქი მარაღა⁵¹, გაილაშქრა თაბრიზზე⁵² და დაეუფლა მას. ათაბაგი⁵³ უზბეკი გაიხიზნა განჯაში⁵⁴, იქადავი კი გაიქცა აუღებელ ციხესიმაგრე ალინჯაში⁵⁵, სადაც გარდაიცვალა. სულთანმა ჯალალ ად-დინმა მოკლე დროში აიღო ქალაქები: ბარდა⁵⁶, შამქირი⁵⁷ და არანის⁵⁸ სხვა ქალაქები. 1225 წელს სულთნის ჯარმა დაიპყრო საქართველოს სომხური პროვინციები. ამავე წლის 8 აგვისტოს ქალაქ დვინის⁵⁹ მახლობლად აღმოსავლეთ სომხეთში, ქართულ – სომხურმა ჯარმა ივანე მხარგრძელის⁶⁰ მეთაურობით გამართა ბრძოლა ჯალალ ად-დინის არმიასთან. არასათანადო მართვისა და გაუბედაობის გამო ქართული ჯარი დამარცხდა. ეს ბრძოლა ისტორიაში შევიდა როგორც „გარნისის“⁶¹ ბრძოლა“. სულთანმა საქართველოს დედოფალ

⁴² ჰარამხანა – თარგმანში – აკრძალული სახლი სასახლის ან სახლის დახურული და დაცული ნაწილი, სადაც მუსულმანების ქალები ცხოვრობენ.

⁴³ ამირა – ამ შემთხვევაში სამხედრო ხელმძღვანელი განაგებს 10 ათასიან ჯარს. ხანის უშუალო დაქვემდებარებაშია.

⁴⁴ მულტანი – ქალაქი პაკისტანის ჩრდილო-აღმოსავლეთი პროვინცია პენჯაბში.

⁴⁵ ლაჰორი – ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ პაკისტანში რამდენიმე კილომეტრში ინდოეთის საზღვრიდან.

⁴⁶ ფენჯაბი – შტატი ჩრდილო-აღმოსავლეთ ინდოეთში. დედაქალაქი ჩანდიგარაჰი.

⁴⁷ ილტუტიმი – შამს ად-ინი (1211-1236). დელის სულთანატის მესამე მმართველი. თურქული წარმოშობის მამლუქი.

⁴⁸ ნასირ უდ-დინი იგივე კაბაჩი – (1203–1228) იყო დანიშნული, თურქი მმართველი.

⁴⁹ სინდი – პაკისტანის ერთ-ერთი ოთხი პროვინციიდან.

⁵⁰ გუჯარათი – შტატი დასავლეთ ინდოეთში.

⁵¹ მარაღა – ქალაქი ირანის ჩრდილო-დასავლეთით, ასტანა აღმოსავლეთ აზერბაიჯანში, შაჰრესთანის ცენტრი.

⁵² თაბრიზი – ქალაქი ირანში, ურმიას ტბასთან. ირანის პროვინციის, აღმოსავლეთ აზერბაიჯანის ადმინისტრაციული ცენტრი.

⁵³ ათაბაგი – იყო ერთ-ერთი ვეზირი. მის ფუნქციებში დამატებით შედიოდა ტახტის მემკვიდრის აღზრდა.

⁵⁴ განჯა – ქალაქი ისტორიულ არანში (ამჟამად აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე).

⁵⁵ ალიჯა – ალინჯა-კალა, სომხურად ერნჯაკი. ასევე ანარიკი (აუღებელი ციხე) ციხესიმაგრე მდებარეობს; აზერბაიჯანში ქალაქ ჯულფას დასავლეთით.

⁵⁶ ბარდა – ქალაქი აზერბაიჯანში, ბარდის რაიონის ცენტრი.

⁵⁷ შამქირი – ქალაქი აზერბაიჯანში, შამქირის რაიონის ადმინისტრაციული ცენტრი.

⁵⁸ არანი – ისტორიულ გეოგრაფიული რეგიონი ამიერკავკასიაში. ამ ტერიტორიის არაბული სახელი.

⁵⁹ დვინი – სომხეთის შუა საუკუნოვანი დედაქალაქი. აშენებული სომხეთის მეის ხოსროვ III კოტაკ დიდის მიერ 335 წელს. ამავე წლიდან არშაკიანების დინასტია სწორედ ამ ქალაქში გადავიდა.

⁶⁰ ივანე I მხარგრძელი (? – გარდაიცვალა 1227) – საქართველოს დიდებული XII საუკუნის ბოლოსა და XIII საუკუნის პირველ მესამედში. იყო გიორგი IV ლაშას აღმზრდელი.

⁶¹ გარნისი – გარნი დასახლება სომხეთში, ერევნიდან 28 კილომეტრში, მდინარე აზატის ხეობაში.

რუსუდანს შესთავაზა, რომ გაჰყოლოდა ცოლად და ელიარებიან იგი საქართველოს მეფედ, რაზედაც მან მკვეთრი უარი მიიღო. 1226 წელს იგი შეიჭრა საქართველოს დედაქალაქ თბილისში (თანახმად საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გადმოცემისა სულთანმა თბილისში დაანგრია ყველა ქრისტიანული ეკლესია. მან სცადა თბილისის მოსახლეობის გამუსულმანება, უარის მიღების შემდეგ 100 ათასი⁶² ადამიანი სიკვდილით დასაჯა მათ თაყვანს სცემენ, როგორც წმინდანებს წმინდანთა შორის). ჯალაჯ ად-დინის მიერ აღმოსავლეთ კავკასიაში დაპყრობების პერიოდში დაიშალა ილდეგიზიდების⁶³ სახელმწიფო. შირვან შაჰებმაც აღიარეს სულთნის ვასალობა. 1227 წელს სულთანმა მდინარე რეის⁶⁴ მახლობლად ლალ ბრძოლაში დაამარცხა მონღოლების სათავე რაზმი. ამ პერიოდში ჯალალ ად-დინი ორ ფრონტზე იბრძოდა: დასავლეთ ირანში მონღოლების წინააღმდეგ, კავკასიაში ქართველებთან და სომხებთან. 1228 წელს ხვარაზმელებს ერთობლივი ძალებით შეუტეეს: რუმის სულთანმა ალ ად-დინ ქეი-ქუბათმა⁶⁵, ეგვიპტის სულთანმა მალიქ ალ-ქამილიმმა⁶⁶ და კილიკიის სომხეთის მეფე ხათუმ I⁶⁷. ბრძოლა ერევნის მახლობლად შედგა, სულთან ჯალალის ჯარებმა დამარცხება განიცადეს. 1230 წელს ჯალალ ად-დინმა აიღო ქალაქი ხლათი⁶⁸, მაგრამ მალევე დაკარგა ქეი-ქუბათთან და მალიქ ალ-ქამილთან ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ, მან ქალაქი უმალ მიატოვა.

ჯალალ ად-დინის მიერ, დამორჩილებულ ტერიტორიებზე დატოვებული ჯარის მეთაურები ძარცვავდნენ მოსახლეობას, იტაცებდნენ საქონელს, სჩადიოდნენ სხვადასხვა სახის უმსგავსობას, ამძიმებდნენ გლეხობას გადასახადებით, ამის პასუხად მათგან შეწუხებული ადგილობრივი მოსახლეობა აწყობდა აჯანყებებს, ხვარაზმელებს მეტ-ნაკლებად ზიანს აყენებდნენ და ასუსტებდნენ სულთნის ძალაუფლებას.

მონღოლებმა აღმუთას⁶⁹ მბრძანებლისგან გაიგეს, რომ ჯალალ ად-დინი დასუსტებულია ბოლო ბრძოლებისაგან. იმავე წელს მონღოლების 30 ათასიანმა ჯარმა ჩორმაღანის⁷⁰ ხელმძღვანელობით იოლად დაამარცხა სულთანი ჯალაჯ ად-დინი და არანი აიღო. დამარცხებულმა სულთანმა თავი შეაფარა მაიაფარიკინის⁷¹ მთებს. 1231 წელს აგვისტოს სულთანი ჯალალ ად-დუნია ვა ად-დინ აბულ-მუზაფარ მანკუბერდი იბნ მუჰამედი სავარაუდოდ სელჩუკების მიერ დაქირავებულმა უცნობმა ქურთმა მოკლა.

⁶² ასი ათასი მოწამე წმინდანი – 1227 წელს თბილისში წამებულითა ხსენების დღე ახალი სტილით 13 ნოემბერს (ძვ. სტ. 31 ოქტომბერი).

⁶³ ილდეგიზიდები – შუა საუკუნეების ყივჩაღური წარმოშობის დინასტია ირანიდან. მართავდნენ არანს და ადარბაჯანს (ისტორიული რეგიონი მდინარე არაქსის ჩრდილოეთით).

⁶⁴ რეი – ქალაქი ირანში თეირანის პროვინციაში. ანტიკურ ხანაში ცნობილია არსაკიას სახელით. მდებარეობს ქვეყნის დედაქალაქის თეირანის სამხრეთით.

⁶⁵ ალ ად-დინ ქეი-ქუბათი – კონიის სულთანატის სელჩუკი მმართველი. (1219–1237) რომლის მმართველობის დროსაც სახელმწიფომ მიაღწია პიკს.

⁶⁶ მალიქ ალ-ქამილი – სრული სახელი: ალ-მალიქ ალ-ქამილნასარ ად-დინ აბუ ალ-მაალი მუჰამედი, (1177–1238წ.) მუსულმანი მმართველი და მეოთხე აიუბიდი ეგვიპტეში.

⁶⁷ ხათუმ I – 1213-1270 წ. კილიკიის სომხეთის მეფე 1226 წლიდან, ხათუმიდების დინასტიის დამფუძნებელი. 1270 წ. უარი თქვა ტახტზე თავისი შვილის ლევონის სასარგებლოდ, ამავე წელის 28 დეკემბერს გარდაიცვალა მონასტერში.

⁶⁸ ხლათი – ქალაქი (სომხეთის ერთ-ერთი ქალაქი) ეკუთვნის თურქეთის ვილაიეთ ერზურუმს, მდებარეობს ვანის ტბის ჩრდილო-დასავლეთით.

⁶⁹ აღმუთი – ჰასან საბაჰის ციხესიმაგრე ას კილომეტრში თეირანიდან, ამჟამად მისგან მხოლოდ ნანგრევებია დარჩენილი.

⁷⁰ ჩორმაღანი, ჩორმაგუნი, ჯურმაგუნი – (? - 1242). მონღოლი მეომარი, კავკასიაში და სპარსეთში დაპყრობილი ტერიტორიების გუბერნატორი. (ხორჩეს) ჩინგიზ-ყაენის მესაჭურვლე.

⁷¹ მაიაფარიკინი – მთები დიარბაქირის პროვინციაში (თურქეთი).

ჯალალ ად-დინის თბილისში მოჭრილი
სპილენძის მონეტები

ჯალალ ად-დინის მიერ თბილისში მოჭრილი მონეტები არის ერთმანეთის ტიპური. ავერსი, რევერსი და წრიული წარწერები ტექსტობრივად ყოველთვის ერთნაირია; ასევე მათი გრაფიკული სიეც? მუდამ სტანდარტულია, თუ არ ჩავთვლით იშვიათ შემთხვევებს, როცა წრიული წარწერები მონეტაზე არ არის საერთოდ ან არეულია მათი განლაგება რევერს → ← ავერსზე. ასევე მრავლად გვაქვს მის მიერ გადაჭედილი ქართული მონეტები: თამარ დედოფლის, ლაშა გიორგის და რუსუდან დედოფლის სპილენძის ეგზემპლარები.

ჯალალ ად-დინის თბილისში მოჭრილი მონეტების წაკითხვას ცდილობდნენ: ტიკსენი (ტიხსენი)⁷², ფრენი⁷³, ბარათაევი⁷⁴ და ლანგლუა⁷⁵, როგორც ე. პახომოვი წერს, მათ არ ჰქონდათ მონეტების კარგი ეგზემპლარები; ამდენად, მათ სრულად წაკითხვა წარწერებისა უჭირდათ და მცირე შეცდომებსაც უშვებდნენ.

ე.ა. პახომოვმა წინამორბედი მეცნიერების გამოცდილებიდან გამომდინარე შეძლო ამ მონეტების წარწერების წაკითხვა, მაგრამ უცვლელი დატოვა მათ მიერ წაკითხული, ცენტრალური ნაწილები. გთავაზობთ ამ მონეტების პახომოვისეულ აღწერას.

ავერსი: არასწორი ფორმის და განსხვავებული წონის მონეტა (თან. IX, ##151-154). ავერსი - შუაში, ორ ხაზად (السلطان العظيم) (სულთანი/ უზენაესი). გარშემო სწორი კანტი, რომლის გარეთაც *بخر هذا الدرهم بتاريخ ثلاث وعشرين وستمائة*, ანუ მოჭრილია ეს დირჰემი 623 წელს (დროს). ყველაფერს სწორი კანტი არტყავს.

რევერსი: შუაში, ორ ხაზად (جلال الدنيا / الدين) (ჯალალ-ედ-დუნია/ვედდინ), გარშემო ბრტყელი კანტი, რომლის გარეთაც *خضع لله جلاله و من ظلاله و ايد اقباله*, დაე გამრავლოს ღმერთმა დიდება მისი, განავრცოს ჩრდილი მისი და დაამკვიდროს კეთილდღეობა მისი! ყველაფერი მეკრულია ბრტყელი კანტით. ე. ა. პახომოვი. საქართველოს მონეტები. თბილისი 1970 წ.

N 01

⁷² ტიკსენი (ტიხსენი) – ოლაფ გერჰარდი (1734-1815წ.) გერმანელი აღმოსავლეთმცოდნე, ებრაისტი და ბიბლიოთეკარი. ებრაული წარმოშობის ქრისტიანი.
⁷³ ფრენი – ქრისტიან დანიელის ძე (1782-1851წ.) გამორჩეული გერმანელი და რუსი აღმოსავლეთმცოდნე – არაბისტი და ნუმისმატი.
⁷⁴ ბარათაევი – კნიაზი მიხეილ პეტრეს ძე ბარათაშვილი – (1784-1856წ.) ქართველი ისტორიკოსი, ქართული მეცნიერული ნუმისმატიკის ფუძემდებელი, ქართული და აღმოსავლური მონეტების კოლექციონერი.
⁷⁵ ლანგლუა – შარლ ვიქტორის ძე (1863-1929წ.) ფრანგი ისტორიკოსი და პალეოგრაფი. შეისწავლიდა შუა საუკუნეებს.

ამ მონეტის დაწერილობის სწორად წაკითხვაში ეჭვი არავის ეპარება, თუ არ გავითვალისწინებთ ერთ პატარა ნიუანსს: რევერსზე დატანილი ცენტრალური წარწერასხვანაირად იკითხება და ასოების რაოდენობაც განსხვავებულია. წარმოგიდგენთ მონეტის რევერსის გრაფიკულ გამოსახულებას და შემდგომ წავიკითხოთ მონეტა ახალ ინტერპრეტაციაში.

N 02

გთავაზობთ მონეტის რევერსის არსებულ აღწერილობას, რომლის არაბული ტექსტი დაშლილია ასოებად. თუ დავაკვირდებით

N 02 სურათის გრაფიკულ გამოსახულებას დავინახავთ, რომ პირველ სტრიქონზე მხოლოდ 8 ასოა და არა 9, ხოლო მეორე სტრიქონზე (ვავ) კავშირის ჩათვლით 6 ასო, როგორც არსებულ აღწერილობაში.

جلال الدين ჯალალ - ედ - დინუ
والدين ვედინი

თუ ასოების გრაფიკას კარგად დავაკვირდებით დავინახავთ, რომ პირველ სტრიქონზე 1000 8 ასოა, სახელი جلال (მშვენება) შემდეგ გვრჩება 5 ასო الدين (რელიგია) და არა 6 الدين (სამყარო), მეორე სტრიქონზე თუ و (ვავ) კავშირს გამოვაკლებთ აქაც დავგვრჩება იგივე 5 ასო الدين (რწმენა).

جلال الدين ჯალალ - ედ - დინუ
والدين ვა დინი

შედარებისათვის წარმოგიდგენთ ჯალალის (N 03) ვერცხლის დირჰემს, რომელიც ნაჭედი იყო ქალაქ კერმანში⁷⁶, გაწვდით მხოლოდ რევერსის აღწერილობას:

كerman احلال الدين والدين خنكيران السلطان (ქირმან / ჯალალ ედ-დინუ ვა / დინი მინკურნი / ძე სულთანისა).

N 03

⁷⁶ კერმანი - ქალაქი ირანში, პროვინცია კერმანის დედაქალაქი.

ეჭვების გაფანტვის მიზნით მინდა გაჩვენოთ ჯალალის მამის, (ალა ად-დინ აბულ-ფატ მუჰამედ სინჯარ იბნ ტეკუმი) (N 04) ვერცხლის დირჰემი, რომლის რევერსზე კარგად ჩანს ე. პახომოვის მიერ ჯალალის თბილისში მოჭრილ მონეტაზე წაკითხული სიტყვები:

علاء الدنيا و الدين محمدا بن السلطان (ალა ად-დინია ვადინი მუჰამედი ძე სულთანისა).

N 04

ასევე საინტერესოა ჯალალ უდ-დინ ფირუზ II-ის მიერ⁷⁷ მოჭრილი მონეტა (N 05) ამ შემთხვევაშიც რევერსზე მკაფიოდ იკითხება:

علاء الدنيا / يا و الدين (ჯალალ-ად-დუნია ვა დინი), როგორც ჯალალის მამის მუჰამედ II-ის მონეტაზე.

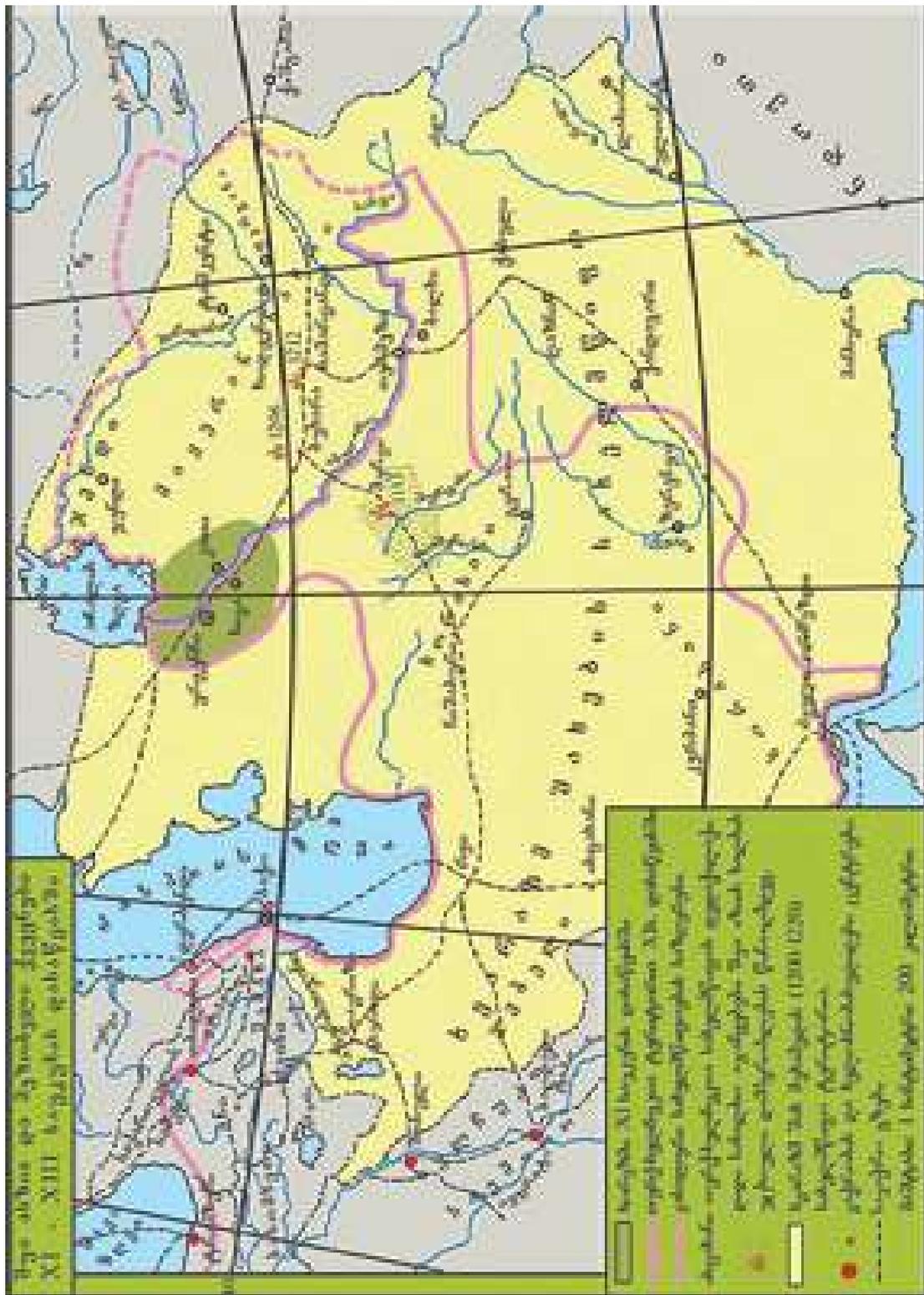

N 05

მასალების მიხედვით ჩანს, რომ ჯალალის მიერ თბილისში მოჭრილი მონეტის რევერსი წაკითხული იქნა როგორც მისი მამის მუჰამედ II-ის დირჰემის (N 04) რევერსის ცენტრალური წარწერა, **علاء الدنيا و الدين محمدا بن السلطان** (ალა ად-დინია ვა დინი მუჰამედი ძე სულთანისა).

ჯალალის თბილისში მოჭრილი მონეტა N 02, და ქირმანში ნაჭედი N 03 მონეტის ჩვენთვის საინტერესო ადგილები ერთნაირად იკითხება, **جلال الدين و الدين** (ჯალალ ედ-დინუ ვა დინი) და ითარგმნება: (მშვენება რწმენისა და რელიგიის). ე.ა. პახომოვის მიერ აღწერილ ჯალალის თბილისში მოჭრილი მონეტის რევერსზე იგი კითხულობს, ითარგმნება: **جلال الدنيا و الدين** (მშვენება ქვეყნისა და რელიგიის).

⁷⁷ ჯალალ უდ-დინ ფირუზ II – (1290 - 1320წ.) იყო ჰაჯის დინასტიის დამაარსებელი, დელის პირველი სულთანი.

N1 – ცენტრალური აზია და მიმდებარე ქვეყნები XI-XIII საუკუნეების დასაწყისში.

ჯალალ ად-დინის სპილენძის მონეტის
განძი თელეთიდან

N01

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 5.75გ.; ზომა: 21მმ.

Obv. არაბული დამწერლობა: جلال الدين / و الدين „განადიდეთ უფალი მისი დიდება“, الله جلاله و مد ظلاله و ايد اقباله „გააფართოვეთ მისი ჩრდილი და გააძლიერეთ მისი კეთილდღეობა“.

Rev. არაბული წარწერა: السلطان / المعظم „სულთანი/უზუნაესი“ გარშემორტყმული მეორე არაბული წარწერით: صاغف الله جلاله و مد ظلاله و ايد اقباله

ეს ღირებუმი მოჭრილია ახ.წ. 623=1226.

N02

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 12.48გ.; ზომა: 25მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N03

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 6.88გ.; ზომა: 32-15მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N04

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 6.30გ.; ზომა: 21-14მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N05

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 4.69გ.; ზომა: 17მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედოფალ რუსუდანისა და თამარ მეფის მონეტაზე.

N06

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 4.69გ.; ზომა: 17მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N07

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 10,13გ.; ზომა: 25-21მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედოფალ რუსუდანის მონეტაზე

N08

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 5.22გ.; ზომა: 19-17მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N09

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 4.14გ.; ზომა: 16მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედოფალ რუსუდანის მონეტაზე

N10

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.40გ.; ზომა: 17-16მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N11

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 7.00გ.; ზომა: 2-18მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N12

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 4.70გ.; ზომა: 16მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედოფალ რუსუდანის მონეტაზე

N13

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 4.50გ.; ზომა: 15-13.5მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N14

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.02გ.; ზომა: 17-15მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N15

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.44გ.; ზომა: 14.5მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედაოფალ რუსუდანის მონეტაზე

N16

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.70გ.; ზომა: 19-15მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N17

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.13გ.; ზომა: 17-16მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N18

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 1.93გ.; ზომა: 13-12მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N19

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 2.46გ.; ზომა: 21.5-13მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N20

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 3.12გ.; ზომა: 19-15მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

N21

AE. Jalāl ad-Dīn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 6.72გ.; ზომა: 22-20მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო თამარ მეფის მონეტაზე

N22

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 9.76გ.; ზომა: 22-20მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

შენიშვნა: ის გამოჭრილი იყო დედოფალ რუსუდანის მონეტაზე

N23

AE. Jalâl ad-Dîn AH (ახ.წ. 623=1226). წონა: 1.76გ.; ზომა: 12.5-12მმ.

Obv. წინა მონეტის მსგავსად

Rev. წინა მონეტის მსგავსად

ბიბლიოგრაფია:

1. კაპანაძე დ. საქართველოს ნუმიზმატიკა. თბილისი 1969.
2. ფაცია დ., ფაღავა ი. ჯალალ ად-დინ მანკბურნის ქართული მონეტები. თბილისი 2009.
3. Lang D. Studies in the Numismatic History of Georgia in Transcaucasian. New-York 1955.
4. Бартольд В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. 1963.
5. Бартольд В.В. Очерк истории Семиречья, 1963.
6. Буниятов З.М. Государство Хорезмшахов-Ануштегинидов.1986.
7. Буниятов З.М. Государство атабеков азербайджана (1136-1225). Баку 1978.
8. Доманин А.А. Монгольская империя Чингизидов. Чингисхан и его преемники.
9. История Киргизии. 1963.
10. Кожемяко П.Н. Раннесредневековые города и поселения Чуйской долины, 1959.
11. Садр. Ад-Дин Али Ал-Хусайни. Ахбад ад-даулат ас-селджукийа. Восточная литература. Москва 1980.
12. Садр. Ад-Дин Али Ал-Хусайни. Сообщения о сельджукском государстве. 1980.